

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 4

Årgång 69

2014

Blomsterprakt på väg till källaren.

Foto Leif Brunnegård

Besök hos Årets hembygdsförening
sidan 5

Profilen - Karl-Erik Andersson
sidan 16

Hänt på bögda...
sidan 24

Foto:
Copyright
Kungahuset.se

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds
beskyddarinna

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 69
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2014 150:-

Varifrån kommer artiklarna i detta
nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till
sidnummer i tidningen.

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar i tiden - Göran Efraimsson.....	4
Långared, en mångsidig hembygdsförening	5
Bodde riddar Gomer på Loholmen	7
I örtagården	9
Skarabiskopen fick Västgötalejon	10
En greve bakom disken i Nordwalls handelsbod	10
Helt naturligt - Körsång i Håkantorp	12
Förbundets funktionärer 2014 - 2015	14
Profilen - Karl-Erik Andersson	16
Rasism och främlingsfientlighet måste bemötas	18
Försommarmöte i Dammsjöås	19
Emanuella, banbrytare för handikappade barn	20
Stenarna på Lundskullen markerar högtider	22
Ett äventyr för mycket	23
Hänt på bögda - Ljungsarp, Lödöse, Brandstorp, Skövde, Gässlösa, Gärdhem, Fredsberg, Södra Härene, Skölvene.....	24
I emigranternas fotspår	29
Läsvärt i korthet.....	30
Pasjaser på Färöiska	30
Studiekommittén informerar.....	31
Gräsklippning, ett nöje eller ett tvång	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Eke-
hagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri
AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 februari, 22-25 april, 24- 27 juni,
25-29 augusti, 28-31 oktober, 28-28 november.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen
jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på
tio personer som träffas ett par tre gånger per år och
har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre
som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex
Västgötabygden per år.

I det här numret är vi 26 skribenter och fotografer
som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör
det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Ordförande har ordet

Rasism och främlingsfientlighet måste mötas med lokalt engagemang! På sidan 18 är en artikel med ovanstående rubrik införd som SHF.s generalsekreterare Jan Nordvall skickat ut till den svenska dagspressen. Artikeln har varit införd i ett stort antal lokaltidningar. Den har också kommenterats på flera ledarplatser. Artikelns innehåll är så väsentligt och angeläget att den självklart förtjänar utrymme i Västgötabygden. Västergötlands Hembygdsförbund organiserar cirka 220 föreningar med drygt 39000 medlemmar och det finns sannolikt anledning att fundera på att ett okänt antal av medlemmarna har sympatier som ryms inom artikelns beskrivning.

Jag skriver inte detta för att starta någon högljudd debatt, det kan lämnas åt den politiska arenan och kommer antagligen att finnas på agendan inför höstens valdebatter.

Min personliga vädjan är att majoriteten av medlemmarna inte tillåter att artikelns beskrivning av intolerans och brist på medmänsklighet blommar upp inom de västgötska hembygdsföreningarna. Hembygdsrörelsen kan inte tolerera och ge utrymme för inhumana funderingar, utan ska tvärtom hjälpa till att skapa både en välkomnande attityd och meningsfullt deltagande i våra föreningsaktiviteter, likafullt för inflyttade ”nysvenskar” från främmande kulturer som för oss ”gamla svenskar”.

Till helt andra saker!

För ett år sedan skrev jag i den här spalten att dialogen mellan förbundsstyrelsen och föreningarna behövde förbättras och berikas i första hand genom utökade kontakter av olika slag! Vad har det blivit av det tror ni, kära läsare? Ja, sanningen är att det inte är mycket mer än tidigare! Varför?

Till en del beror det givetvis på att styrelsen har begränsade resurser, både tid och pengar att besöka enskilda föreningar. Till en annan del är att ni ute i föreningarna sällan hör av er, med tips, frågor eller andra ärenden. Hur kan det förändras?

Under ett antal år har det lite vid sidan av pratats om att föreningarna går samman och bildar kretsar. Det finns ett antal på olika platser med olika struktur. En

Jan-Olof Berglund

del har en formell organisation, medan andra träffas och utbyter erfarenheter av olika slag. Några kretsar har en naturlig, geografisk sammanhållning men de flesta är kommunvis sammanhållna. Eftersom Västergötland är det största av Sveriges regionala distrikt är kanske bästa möjligheten att mötas vid föreningarnas kretsmöte. Där det finns etablerade kretsar välkomnar styrelsen en inbjudan för att samtala under enkla former. På de ställen som kretsar inte finns är det välkommet att föreningar går samman och bildar kretsar. En av huvudanledningarna är inte

minst att kretsarna ofta är betydligt starkare än enskild förening vid kontakter med myndigheter och kommuner. Kom också ihåg ett av ledorden, **Samverkan**, kretsar är där ett vinnande koncept. Oavsett kretsar eller inte, styrelsen behöver mer kontakter med föreningarna och enklaste vägen är att ni i föreningarna hör av er till oss!

Till sist!

Föreningarnas aktiviteter är otroligt skiftande, en del har en intensiv sommarperiod med allt från kaffeservering till guidningar. Andra föreningar bommar igen helt och hållet under sommaren. I vilket fall som helst hoppas jag att alla medlemmar har samlat kraft under sommaren för att under hösten fortsätta med alla uppgifter som ligger i föreningarnas verksamhet.

Kom ofrivilligt in på ordet ”hösten”, för många ett värdeladdat ord och oftast lite negativt. Även om det känns främmande och många förtränger verkligheten börjar kalendern oåterkalleligt visa att hösten nalkas. Styrelsen hoppas att många medlemmar sluter upp vid kommande fyra höstmöten. Det blir en blandad ”kompott” men huvudsakligen kommer föreningarnas verksamhet och betydelse för framtidens civilsamhälle att belysas. Det finns också plats för fortsatt dialog, inte minst vill styrelsen höra tips, frågor och kritik som för verksamheten framåt. Vi ses hoppas jag!

Mycket mer finns att läsa på regionens hemsida, <http://www.vgregion.se/socialekonomi>

Jan-Olof Berglund
Förbundsordförande

Tankar i tiden . . .

Det civila samhället är ett begrepp som allt mer förekommer i den offentliga debatten. Man får lätt ett intryck att det som politiker inte klarar, skall lösas av det så kallade civila samhället. Begreppet är inte så lätt att definiera och begränsa men det förefaller klart att ideellt arbete är en viktig beståndsdel.

Om man försöker följa utvecklingen i den ideella sektorn får man intrycket att det blir svårare och svårare att driva verksamhet som inte ger deltagarna någon form av ekonomiskt utbyte eller andra förmåner. Medlemsantalet minskar

och ibland är det till och med svårt att rekrytera kvalificerade personer till styrelser och särskilt till ordförandeposter. Detta leder till att verksamheten minskar och i värsta fall att föreningar och samfund läggs ner och utbudet därmed blir mindre för medborgarna. Denna utveckling går tvärs emot samhällets förväntningar på den ideella sektorn.

Den viktigaste drivkraften i den ideella verksamheten är utan tvivel personer som utan krav på ersättningar och förmåner bidrar med arbetskraft och kanske mer, till en verksamhet som man brinner för. Dessa eldsjälarna finns överallt, i idrottsrörelsen, inom kulturen och kulturarvet, inom kyrkorna och på många andra ställen. För en eldsjäl är det självklart att ställa upp när verksamheten behöver det, utan tanke på egen bekvämlighet, förmåner eller prestige. Många föreningar skulle inte kunna klara sin verksamhet utan dessa personer.

Det finns klara tecken på att det eldsjälarna blir svårare och svårare att engagera. Arbetstidens ökade krav, informationssamhället med ständig närvaro på nätet och krav på en personlig fritid minskar utrymmet för ideella insatser särskilt för personer i arbetslivet. Även om det inte finns vetenskapliga belägg är det nog de flestas åsikt att eldsjälarna har blivit äldre och att denna utveckling kommer att fortsätta med resultatet att antalet kommer att minska. Den så kallade eldsjälsgalan tyder på att man insett att något måste göras.

En lösning som låter väldigt enkel är att ersätta

Göran Efraimsson

saknade eldsjälarna med anställd personal. Tyvärr är det få ideella verksamheter som kan bära kostnader för anställda med verksamheten som ekonomisk bas. Om man inte kan öka intäkterna på annat sätt är den möjlighet som finns kvar ökade medlemsavgifter. Detta är en synnerligt tveksam metod särskilt om anställningar sker på nationell nivå men resurserna skall komma från basnivån. Många kommer att ifrågasätta nyttan av att vara medlem i en regional organisation eller på riksnivå särskilt om organi-

sationsgraden redan är begränsad. Detta ifrågasättande underblåses av att man kanske anser att medlemsavgifter eller insamlade pengar inte används på rätt sätt exempelvis att ledande befattningshavare har orimligt höga löner eller andra förmåner.

Hembygdsrörelsen har glädjande nog hittills förskönats från denna typ av diskussioner, men däremot har kostnaderna för Sveriges Hembygdsförbunds verksamhet ifrågasatts. Det är inte så många år sedan frågan var högst aktuell på Västergötlands Hembygdsförbunds årsmöten. När man nu beslutat att höja avgiften med över 60 % från 2015 kommer många föreningar fråga sig vad man får för dessa pengar. Särskilt svårt blir detta att förklara för de enskilda medlemmarna som i de flesta fall inte har en aning om vad riksförbundet gör. En betydande del av landets hembygdsföreningar är idag inte medlemmar i den regionala och därmed nationella organisationen. Även stora föreningar med omfattande verksamhet står ibland utanför. Det kommer inte att bli lättare att övertyga dessa att bli medlemmar och risken är stor att fler lämnar.

Hela hembygdsrörelsens bas bygger på engagerade eldsjälarna ute i bygderna runt om i landet. Låt inte detta riskeras av kraven på ökade resurser till ett växande kansli i Stockholm.

Göran Efraimsson
Knätte

Långared

en mångsidig hembygdsförening

Åsa Söderberg är ordförande i Långared. Ett flygfoto på den egna gården fanns i många hem, även i Ruus.

Runt sjön Anten finns mycket gammal historia. Där har Långareds Hembygdsförening sin verksamhet.

Föreningen bildades år 1973, men redan ett par år tidigare hade en intresseförening bildats för att bevara Vagnsheds kvarn. Den arrenderades på 25 år, och arrendet har nu upphört. Eldsjälen Elof Persson var ordförande i intresseföreningen, och när den omvandlades till Långareds Hembygdsförening, blev han dess förste ordförande. Senare var Ingegerd Sultan Tulokas ordförande i flera år.

Ruus hembygdsgård

I dag har Långareds Hembygdsförening 420 medlemmar och en omfattande verksamhet. Vi besöker föreningens hembygdsgård i Ruus och träffar några av de ansvariga i föreningen med dess ordförande Åsa Söderberg i spetsen. Gården ligger uppe på en höjd med vacker utsikt över Anten och ön Loholmen, som är förknippad med historia, men också med föreningens nutida verksamhet.

Vi möts av en ljuvlig schersmindoft och ser en schersminbuske vid en välkött örtagård med gamla perenner och nyttoväxter. En tröskverksvandring bakom ett uthus och en rödmålad stuga med texten Bakstuga fångar sedan vår uppmärksamhet. Så är det dags att gå in i den hundraåriga mangårdsbyggnaden, och vi blir visade runt i en miljö, som bär spår av hela 1900-talets historia. Huset har sex rum, två hallar, kök och toalett. Bergvärme är installerad.

Gården Ruus skänktes till föreningen av Allan Larsson och hans mor Ellen Larsson och invigdes sommaren 1985. Där finns ytterligare en gård, och skog och jord brukas av granngården. Huset är renoverat i mitten av 1900-talet, men kakelugnarna är bevarade. Möblerna är en blandning från förra seklets början och framåt. Det finns också en del äldre kläder, skolmateriel, fotografier med mera. Vi blir bjudna på kaffe och får dricka i de finaste kopparna med guldkant.

Verksamhet

Så berättar Birgitta Jarnelid och Lille-Mor Skoglund om föreningens verksamhet. Det finns flera arbetsgrupper, som har ansvar för olika delar av verksamheten, såsom byggnader, serveringar, program, trädgård och örtagård samt utgrävningarna på Loholmen. Föreningen äger eller arrenderar byggnader på tre ställen, hembygdsgården Ruus, torpet Sandhult i Risveden och Kartåsstugan i Frishulan. På hembygdsgården finns en bakstuga i ett äldre hus. Den hyrs ut och är mycket po-

I Bakstugan. Birgitta Jarnelid med bakegrisslan i handen.

Festvåning. I Ruus kan ladugården förvandlas till festvåning.

Uppåt väggarna. För att få plats med alla gamla föremål finns kraftiga hyllor utmed väggarna.

pulär. Både enskilda och grupper kommer och bakar på gammalt vis i den vedeldade stora ugnen. Bakstugan med timmerväggar är oisolerad och har knappast använts som bostad. Där bakas också bröd till hembygdsdagar, Ruusbröd, och andra arrangemang.

I den gamla ladugården finns en stor samlingslokal med ett välutrustat kök, som används för servering vid större tillställningar som Nationaldagen, hembygdsdagar och bussresor. Utställningar och hantverk visas i samband med hembygdsdagen i augusti. Där finns också en ansevärd mängd hopsamlade föremål från 1800- och 1900-talet, däribland teknisk historia i form av kristallmottagare och äldre radioapparater. Föreningen förbehåller sig dock rätten att vid gåvor av alla slag få göra det som den finner bäst med gåvan, något som är viktigt för många hembygdsföreningar. På vintern hyrs hallen i ladugården ut till förvaring av husvagnar. Det finns också en byggnad, där föreningen förvarar äldre maskiner och jordbruksredskap och ett traktorgarage. Hembygdsgården är centrum för kurser och ibland utgångspunkt för vandringar i trakten till gamla kvarnar och torp. Inge Josefsson är ofta ledare, och han har också filmat tidigare vandringar och visat filmerna vid filmkvällar. Föreningen gav förra året ut en dokumentation över ett 40-tal platser för vattenkvarnar inom socknen. Bäckarna och fallen är många. Tidigare har en torpinventering gjorts, och rapporterna kan läsas på hembygdsföreningens hemsida www.langared.se.

Kartås

På 1970-talet fick hembygdsföreningen en liten stuga vid Frishulan i Loo, Kartåsstugan. Den ligger en bit in i skogen, omgiven av kohagar och skog. Den sista som bodde i stugan var Maja-Stina, som dog i mitten av 1930-talet. Därefter användes den som sommarstuga fram till 1970-talet. All inredning och alla möbler är från Maja-Stinas tid. Här får vi se hur livet kunde

te sig för de mindre bemedlade i samhället. En gång varje sommar har hembygdsföreningen "Öppet hus i Kartås", i år den 3 augusti. Föreningen bjuder på dopp, och var och en har med sig kaffe.

Sandhult i Risveden

Långareds Hembygdsförening arrenderar också torpet Sandhult i Risveden. Den siste som bodde här var toffelmakaren August. Stugan har spånklädda väggar. Vid torpet finns värdefulla slätterängar, som varje år slås med lie som förr i världen. Förra året kom ett 30-tal personer, varav 15 med lie. Hembygdsföreningen serverade risgrynspudding, hembakat bröd och hemkärnat smör, och det var underhållning med musik och sång. Floran är unik med många sällsynta arter, till exempel jungfrulin och nattviol. Under sommaren har föreningen ofta en dag, när detta uppmärksammas, och någon berättar om de olika arter som växer på ägorna. I december är det jul i stugan med glögg och kaffe, musik och tomte på besök. Förra året kom det ett 50-tal personer.

I övrigt innehåller 2014 års program för Långareds Hembygdsförening flera programpunkter varje månad, som speglar den mångskiftande verksamheten. Det är flera vandringar, bildvisningar, tipspromenader, ljusstöpning och en utflykt.

Vid nationaldagsfirandet i år sjöng kyrkokören en sång om Långaredsbygden skriven av ordföranden Åsa Söderberg. Några rader lyder:

"Vår Långaredsbygd med skog, äng och dal,
vi värnar om allt som vi ser.
Om sommar'n då susar i björkarnas sal
och skogar och äng mot oss ler."

*Text Ann-Britt Boman
Foto Leif Brunnegård*

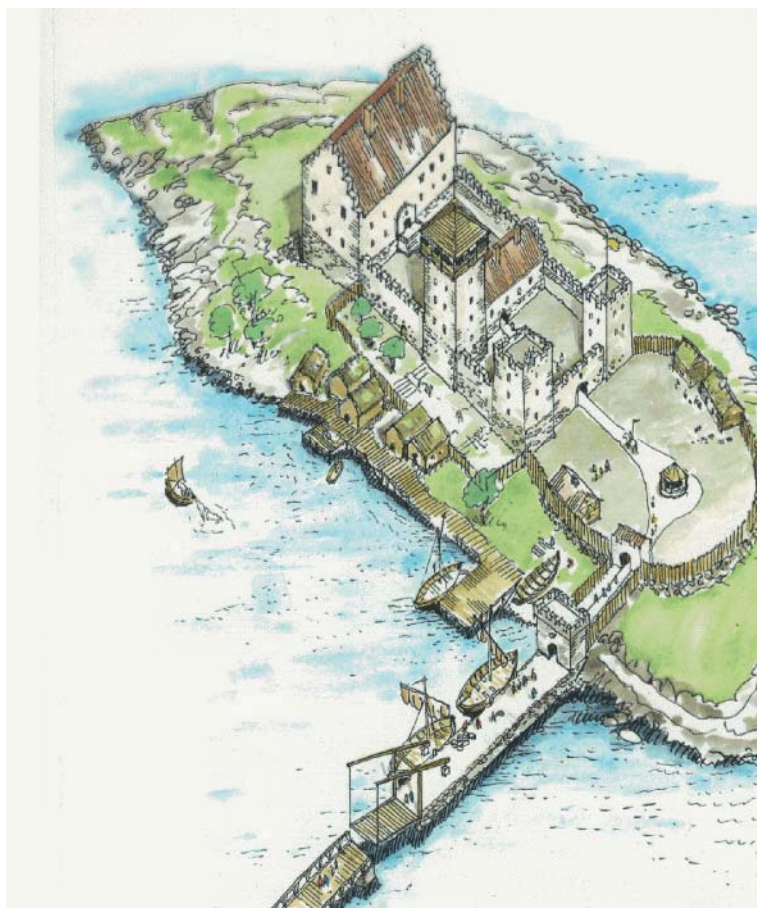
Bodde riddar Gomer på Loholmen?

Årets hembygdsgenings i Långared har många strängar på sin lyra. Under flera år har föreningen i samarbete med Lödöse museum arrangerat utgrävningar på ön Loholmen i Anten. Utgrävningarna har finansierats genom ett Leader-projekt. Först genomfördes en marinarkeologisk undersökning och en markraderundersökning.

År 2010 var det dykning runt Loholmen, och utgrävningarna ägde sedan rum 2011-2013. Leaderprojektet syftade till att utveckla turismen vid Gräfsnäs och Loholmen. Gräfsnäs slott kom till på 1500-talet, och på ön Loholmen anses föregångaren till slottet ha legat.

Ägare till Loholm och Gräfsnäs

Riddaren Gudmar Magnusson eller Månsson omnämns i slutet av 1200-talet och nämns som lagman i Västergötland år 1312. Han var då ägare till Loholm och Loo. Troligen är det han som i sagorna omnämns som riddar Gomer. Han omtalas också som Ulvasläktens stamfader. Hans son Ulf Gudmarsson var gift med Birgitta Birgersdotter, den heliga Birgitta. I en artikel av Bo J. Theutenberg i "Heliga Birgitta och Västergötland" redogörs för släktförhållandena. Gudmar Magnussons hustru Margareta Ulfsdotter var sannolikt av Bjälboätten, som Birger jarl och hans bror lagmannen Eskil Magnusson tillhörde. Gudmar Magnusson var i början av 1300-talet testamentsexekutor för marsken Torgils Knutssons testamente, dagen före dennes avrättning. Förutom sonen Ulf hade Gudmar Magnusson sonen Magnus och dottern Katarina. Magnus Gudmarsson lär också ha varit lagman i Västergötland. Han omnämns som sådan år 1352 och som ägare

Slottet. Så här tänker sig Björn Dahrén att det såg ut på Loholmen.

till Loo och Loholm. Han var gift med Katarina Birgersdotter, en syster till den heliga Birgitta. Deras dotter Ingeborg gifte sig sedan med jarlen av Orkneyöarna, Erengisle Sunesson Båt. När digerdöden härjade i mitten av 1500-talet lär Magnus Gudmarsson och hans hustru ha lämnat Loholmen för att söka skydd i Varnhems kloster, där de upptas år 1352. Magnus Gudmarsson dog år 1363.

Gudmar Magnussons dotter Katarina var gift med riddaren Gustav Tunasson till Fagranäs i Södra Ving. I närheten av Fagranäs låg borgen Vädersholm från ungefär samma tid som

Loholmen. Den har grävts ut, och även Fagranäs ska bli föremål för utgrävningar.

Ätten Leijonhufvud

Efter Magnus Gudmarsson blev det flera ägare till Loholm, men i slutet av 1400-talet ägdes både Loholmen och Koberg av Erik Karlsson Vasa, en kusin till Gustaf Vasas far. Han hade fått gården som arv efter modern. Hans dotter Ebba gifte sig 1512 med Erik Abrahamsson Leijonhufvud, och dessa blev ägare till Loholm. De fick flera barn, och bland dem kan nämnas döttrarna Margaretha, Märtha och Brita. Margaretha gifte sig på 1530-talet med Gustaf Vasa, och de fick tio barn, varav två blev kungar, Johan III och Karl IX. Märtha

Granne med Ruus. Bara ett stenkast från hembygdsgården ligger Loholmen. *Foto Hans Menzing.*

gifte sig med Svante Sture, som dödades av Erik XIV i Sturemorden. Brita gifte sig med Gustaf Stenbock på Torpa, och deras dotter Katarina blev Gustaf Vasas tredje hustru.

Erik Abrahamsson var riksråd och ståthållare över Västergötland men halshöggs i Stockholms blodbad 1520. Sonen Sten Eriksson Leijonhufvud tog över Loholm, som omnämns i ett brev 1551. Då kallar han sig herre till Loholm, men i nästa brev står han som herre till Gräfsnäs. Han ville hellre bygga en försvarsborg på näset vid Gräfsnäs och fick tillåtelse av Gustaf Vasa att byta till sig byn Hjalmered, som jämnades med marken. Sten Eriksson var gift med Ebba Lilliehök, och de ansågs båda vara grymma härskare. Sägner säger, att bönderna brände ner Loholm 1550 till grunden som hämnd för att paret plågade dem. Och vid utgrävningarna har man påträffat brända stockar.....

Utgrävningarna

Mellan fastlandet och Loholmen finns elva stenfundament eller stenkistor. Vid dykningar har man kommit fram till att det har funnits en ca 200 meter lång bro, och en dendrokronologisk undersökning av trävirke visar, att bron byggdes eller förstärktes år 1301 och troligen reparerades år 1495. Ek och en del ask har hittats liksom mängder av tegel samt myrmalm. I hela viken finns ekstockar, och byggnader tillhörande borgen har troligen också funnits på fastlandet mittemot ön. Vidare

har man hittat rester av en ca 40 meter lång pir vid hamnen på ön. Vid dykning 2010 hittades också en halv urna från 1300-talet, ej av svensk tillverkning.

Utgrävningarna ägde rum under fyra dagar varje år och leddes av Mats Hellgren, Andreas och Pernilla Morner Åhman och Sonja Jeffery från Lödöse museum. Intresset var stort och som mest deltog 54 personer i grävningarna, därav många barn. Allmänheten kunde få åka på motordriven flotte eller båt och se vad som hände på ön. På hembygdsgården Ruus serverades kaffe och våfflor med sylt och grädde. Utgrävningarna serverades kaffe och smörgåsar.

Fynd

Många intressanta fynd gjordes, såsom ett fat, troligen ett fyrfat, en järngaffel, som kan ha varit en eldgaffel eller ett ljuster, en järnkrok, lås och gångjärn. En källartrappa hittades liksom en grund, troligen till ett torn. Den mätte 3,7 meter gånger 3,7 meter. Huset kan ha varit så stort som 35 meter gånger 20 meter, byggt av tegel och sten. Ut-

Alla åldrar. Vid utgrävningarna på Loholmen är alla åldrar engagerade. *Foto Lassw Johansson*

smyckningsdetaljer av sandsten har hittats. Vidare har man hittat stora mängder ben av hjort, rådjur och älg, vilket tyder på god mathållning.

Även forntida fynd har påträffats, såsom flinta. Fyndet förvaras nu i Lödöse museum. Från senare tid har man hittat grunden till en väderkvarn.

Några rader om Långaredsbygden:

Jag blickar mot Anten och Loholmens ö,
där borgen stod hög forna dar,
där konungen fordom hämtat sin mö,
historia blott nu finns kvar.

Ann-Britt Boman

I örtagården

En gammaldags skylt välkomnar till örtagården på Ruus

I Långareds Hembygdsförening finns en örtagårdsgrupp med Birgitta Jarnelid som primus motor. Där finns närmare 200 växter. Det är medicinalväxter, kryddväxter, gamla perenner och köksväxter som gråärtor, potatislök och en gammal sort av morot.

Potatislök har Birgitta haft med sig från hemmet på Upplo. Varje år sattes löken på våren och togs upp när den vissnat ner i augusti. Den förvarades i en låda i källaren och höll sig hela vintern lika fin. Långt över ett år kunde de stå där utan att ruttna. Löken påminner om schalottenlök men skiljer sig från den genom sin gula färg, sin runda form och sin långa hållbarhet. Denna lök var vanlig, innan det fanns sättlök att köpa.

Potatislöken växer i knippen och blir i storlek som en köttbulle. Det bildas många lökar under en sättlök. De små lökarna är utmärkta att spara och använda som sättlök följande år. Potatislöken finns inte att få tag på ute i handeln, men det finns entusiaster runt Leksand i Dalarna som kämpar för potatislöken. Där kallas den Leksandslök, och de vill få ut den i handeln och få den bevarad för sina goda egenskapers skull. Den är mycket lättodlad och lätt att vinterförvara.

Vidare finns i örtagården flera gamla potatissorter som rosenpotatis och Blå Kongo. Gråärtor är härdiga och ger god avkastning. Blommorna liknar foderärtor, och växten odlas gärna ihop med bondbönor. Så småningom kom sockerärtor, som var mycket sötare, och

då försvann gråärtorna från trädgårdarna, men här finns de alltså kvar.

I kryddgården finns lavendel, och Birgitta bakar gärna lavendelskorpor. Vidare finns koriander och citronmeliss. Örtagårdscaféets favorit är citrusrullårta med citronmeliss i fyllningen. Birgitta bakar även pelargonkaka, men det är en speciell sorts pelargonblad som används. En söndag under sommaren ordnas i hembygdsgården örtagårdscafé med de nämnda bakverken och även andra såsom kladdkaka med mynta. Caféet brukar ha 100-150 besökare

Intill örtagården står gamla sorters fruktträd, Där finns mirabeller, som är en sorts plommon. Ovanliga perenner är humlesuga, svartklint, mariatistel, kardbenedikt och kvanne. Där finns också många gamla sorter som väldoftande enkla och dubbla pingstliljor, rudbeckia, pioner och gammaldags doftande rosor. Man kan göra marmelad på rosenblad, kokad i flädersaft.

Det kan vara värt en utflykt att sitta ner på bänken vid örtagården och känna doften av schersmin och lavendel, se fjärilarna dansa bland blommorna, höra fåglarna kvittra och se ut över sjön Anten med Loholmen i bakgrunden.

”Då vill jag gå ut i dess blommande tid och lyssna till fåglarnas sång om Långaredsbygden med byar därvid. De sjunger sin sång gång på gång.”

*Text Ann-Britt Boman
Foto Hans Menzing*

I örtagården kan man finna både prydnadsväxter och en massa nyttigheter.

Skarabiskopen fick Västgötalejon

Tacktal. Biskop Åke Bonnier höll ett engagerat och roligt tal med tack för utmärkelsen från Västergötlands Hembygdsförbund, här representerat av Hans Menzing, Skara, Lena Gustafsson, Södra Härene, och ordföranden Jan-Olof Berglund, Väring. Foto: Catharina Sundqvist.

Med en nål i form av ett västgötalejon och ett diplom hyllades stockholmaren som efter ett drygt halvsekel kom till Skara som biskop och blev en förkämpe för landsbygdens rätt till samma omtanke och service som storstäderna liksom för alla människors lika värde. I en paus i allt planeringsarbete på Stiftskansliet i Skara fick biskop Åke Bonnier ta emot utmärkelsen.

Det relativt nyinstittade Västgötalejonet är Västergötlands Hembygdsförbunds finaste utmärkelse och utdelades nu för första gången. Förbundsordföranden Jan-Olof Berglund, Väring, läste bland annat upp motiveringen medan nålen överräcktes av förbundskassören Lena Gustafsson, Södra Härene, och diplommet av Hans Menzing, Skara. Biskop Bonnier höll ett engagerat tacktal där han utvecklade de tankar som gett honom utmärkelsen, och berättade om det fortsatta arbetet i samma anda.

Motiveringen bakom utmärkelsen har tidigare redovisats i Västgötabygden och handlar alltså både om hans engagemang för en landsbygd som på olika sätt glöms bort jämfört med främst Stockholm, men också om män-

niskosynen och alla människors självklara lika värde.

Det hann också bli några minuters samtal kring de här frågorna innan Åke Bonnier måste skynda tillbaka från en paus i sammanträdet. Vi andra kunde njuta än en stund av kaffe och tårta.

Hans Menzing

En greve bakom disken i Nordwalls handelsbod

I början av 1860-talet öppnade bonden Anders Nordwall en handelsbod i Stång Tomten, Fägre. 1865 flyttade herr grefven Gustaf Filip Creutz, kallad Gustaf, till Fägre och började arbeta i denna lanthandel. Han blev dessutom förälskad och äktade 1867 Anders syster Emilia.

På somrarna fick mormor, som jag bodde hos, ofta besök av sin syssling Jonas Nordwall, son till lanthandlaren Anders. Jonas (1873–1955) var en studerad karl och med ett omfattande CV, som vi skulle säga idag.

Han var bland annat seminarielektor i Skara. Han hyrde ett sommarrum i Snillebo, Fägre, och sågs ofta ute i naturen med sin portör, som han samlade växter i. Han skrev redan omkring sekelskiftet 1900 om växternas näring och Sveriges skogar. Jag var tidigt intresserad av släktforskning och hembygdshistoria och minns Jonas sen min barndom.

En av Jonas söner var regissören och skådespelaren Yngve Nordwall, adoptivfar till skådespelerskan Guri Nordwall. I TV-serien Raskens efter Vilhelm Mobergs

Nordwalls gamla lanthandel, som den ser ut idag

roman spelade Guri tillsammans med Sven Wollter det strävsamma soldatparet Ida och Gustav Rask.

Nordwalls handelsbod i Töreboda museum

Bönder var ofta de första som öppnade handelsbodar på landet under enkla former, mycket tack vare att den svenska järnvägen förenklade transporten av varor. År 1846 blev det, om platsen låg mer än tre mil från en stad, tillåtet att öppna handelsbod på landsbygden i Sverige. Tidigare var all handel sedan medeltiden koncentrerad till städerna. 1864 försvann även begränsningen innanför tremilsradien. En typisk lanthandel under senare delen av 1800-talet innehöll en disk av trä med manuell expediering av varorna. Anders Nordwalls lanthandelsinredning från Stång Tomten finns idag till beskådande i Töreboda hembygdsmuseum, som sköts av hembygdsföreningen på orten.

Vem var då Anders Nordwall? Han var född 1838 i Valla Nolgården, Fägre, där hans far Jonas Larsson var brukare. På Vårfrudagen 1854 flyttade familjen Larsson med sina fyra barn till Stång Tomten. Dottern Emilia, född 1848, gifte sig 1867 med herr grefven och handlanden, som det stod i kyrkböckerna, Gustaf Creutz.

1872 gifte sig Anders Nordwall med Amanda Desideria Frykman, född 1837 i Hjertum, som då tillhörde Göteborgs- och Bohuslän. I Stång Tomten föddes deras fem barn, varav Jonas var den äldste.

År 1890 dog Anders och lanthandeln togs över av dödsboet. Sonen Harald står som handlare fram till sekelskiftet. Då flyttade familjen Nordwall från Fägre, och änkan och några av barnen bosatte sig i Täby, där en av döttrarna var lärarinna. Jonas flyttade till Uppsala för studier och Harald till Björkängs församling (nuvarande Töreboda).

Karlsro

Ny handlare i Stång Tomten blev Karl Edvard Nyberg, född 1868 i Gällersta, Örebro län. Men Nyberg stannade inte länge. 1903 kom handlarparet Karl och Hilma

Jonas Nordwall

Rosén till Stång Tomten. De lät så småningom uppföra en ny handelsbod, som de kallade Karlsro, där de blev kvar till omkring 1950, då handlarparet Pålsson tog över.

Handlanden Greve Creutz

Gustaf Creutz var född 1831 i Uddevalla. Frågan man ställer sig är: Varför arbetar en greve som bodbiträde och handlare och inte som officer eller något annat? Svaret kan man endast gissa.

Gustaf Creutz var son till sergenten vid Västgötadals regemente, Filip August Creutz, född 1800 och dennes hustru Sofia Hofvander, född 1804 i Uddevalla. Som tjuogoettåring fick fadern avsked från regementet och han dog 34 år gammal.

När man studerar släktregister och ättartavlor så framgår det att Gustaf bara var omkring tre år vid faderns död. Kanske var det inte så enkelt för modern/änkan att då ta hand om fyra minderåriga barn, varav den yngste, Carl Oskar Filip, var i ettårsåldern. Denne lillebror blev även han handlande och ingift i släkten Nordwall/Frykman liksom Gustafs syster Ebba, som gifte sig med Johan Nordwall (lektor vid Högre allmänna läroverket i Vänersborg), en äldre bror till lanthandlare Anders.

Gustaf och Emilia Creutz fick fyra döttrar. Innan Gustaf kom till Fägre var han handlare i Lidköping och han dog som handlare i Boda, Fredsberg, Skaraborgs län 1883.

Grevlig ätt

Gustaf Creutz' förfäder var officerare. De tillhörde den

grevliga ätten Creutz nr 68, introducerad 1720. Ätten inskrevs på riddarhuset i Finland 1818 under nr 1 bland grevar.

Gustaf Creutz farfarsfar Lorentz Vilhelm Creutz (1728–1787) var överste i armén. Han bevistade bland annat två fälttåg med franska armén och blev därunder löjtnant vid Royal Suédois. Han bodde på Öredal i Hangelösa, Skaraborgs län.

Johan Creutz (1651–1726) var den förste i ättartavlan nr 68 och farfarsfarfarsfar till vår handlare Gustaf Creutz. Anfadern var bland annat överstelöjtnant vid dragonerna i Henrik Horns tåg till Preussen. Han blev lagman 1680 i Karelen och 1703 landshövding i Nylands och Tavastehus län. När södra Finland intogs av ryssarna 1713, begav sig Creutz till Sverige. Han dog i Åbo.

Gustaf Philip Creutz - känd skald

Den förmodligen mest kända mannen i ätten Creutz är skalden Gustaf Philip (1731–1785). Han var son till majoren greve Carl Creutz på Malmgård i Finland och friherrinnan Barbro Helena Wrede af Elimä. Gustaf Philip Creutz kunde tituleras riksråd, diplomat, minister kanslipresident, politiker och skald. Han var välutbildad, och han flyttade till Sverige och blev kavaljer till den svenske prinsen Fredrik Adolf. Han var även

personlig vän till Gustaf III samt ledamot i Kungliga vetenskapsakademien. Han dog ogift 1785 i Stockholm och är begravd i Sätuna gravkor i Björklinge kyrka.

Monika Moberg

Källor:

Den egna släkthistorien, husförhörslängder, Adelsvapen – Grevliga ätten Creutz nr 68, Sveriges Befolkning 1890 och 1900 samt Wikipedia.

Välkommen till skrivartreffen i Vara

Att skriva så våra läsare blir intresserade vill Curt Magnusson och Christina Ström lära oss den här förmiddagen. Curt har jobbat som journalist på Alingsås Tidning och har många goda råd att ge oss. Christina ger ut tidningen Mimers Brunn. Hon är också årets Tengelandsstipendiat,

Vi träffas på Vara Folkhögskola den 11 oktober klockan 9.30 och dricker en kopp kaffe och äter en macka.

Klockan 10 tar Curt Magnusson hand om oss en stund och ger oss en massa goda tips om hur man kan skriva.

Han avlöses av Christina Ström som berättar om Konsten att borra en brunn utan verktyg.

Klockan 12 får vi njuta av en god lunch.

Klockan 13 Vi har stationer där Du kan berätta om hur ni jobbar i er förening med hembygds litteratur. Tag med egna alster.

Klockan 14.30 avslutar vi med lite fika.

Anmälan senast den 1 oktober till Studieförbundet Vuxenskolan, telefon 0522 - 65 33 33 . e-post vgregion@sv.se.

Kursavgiften, 150 kronor betalar Du in till Studieförbundet Vuxenskolan Västra Götaland, bankgiro 473 - 4414. Glöm inte att ange avsändare och att inbetalningen gäller studieträff den 11 oktober i Vara.

Välkomna!

Körsång i Håkantorps vållade rysk protest

När Levenekören gav konsert på perrongen vid Håkantorps station en tidig septembermorgon 1893 gav det genljud ända borta i Ryssland. Vad som upprörde ryssarna var inte falsksång – Levenekören sjöng säkert vackert – utan valet av sånger. Ryssarna anade en tysk-svensk konspiration bakom sångarhyllningen till tyske kejsaren: Svenskarna ville ta tillbaka Finland!

Och visst handlade det om skottlossning, men bara mot Hunnebergs älgar. Kejsar Wilhelm II från Tyskland skulle jaga där tillsammans med svenske kung Oscar II, kronprinsen och en massa annat fint folk. Vid Håkantorps, strax utanför Vara, stannade tåget till och den i bygden så berömda Levenekören passade på att sjunga för gästerna. Den unge prästen Paul Nilsson, som senare skrev Västergötlands "nationalsång" och blev hovpredikant, hade valt ut sånger som Ur svenska hjärtans djup, Vårt land och Hör oss Svea, men också den pampiga Die wacht am Rhein som en extra hyllning till kejsaren.

200 sångare

Den sången hade Leveneborna tränat extra på. De hade fått den tyska texten utskrivna efter uttalet och alla kämpade hårt för att få det tyska uttalet rätt. Det lär ha rabblats mycket tyska i stugorna tiden före konserten i Håkantorps, det berättade Nils Hjertén i en artikel i jultidningen Västgötajul 2013. Konserten blev rentav så lyckad att svenske kungen, som gärna sjöng, hoppade in bland bassångarna. Men även utan kungen var kören förstärkt, den lär ha uppgått till 200 sångare, och nyfikna skall ha åkt med extratåg från Lidköping för att se kungligheterna. Sången om tyskarnas väpnade vakt vid Rhen var mycket populär i Tyskland vid den här tiden, cirka 20 år efter Tysk-franska kriget och ungefär lika lång tid innan första världskrigets helvete bröt ut. Men att neutrala Sverige framförde den inför tyske kejsaren var förstås inte särskilt lämpligt.

God jakt. Per Hedman har i Ny Illustrerad Tidning skildrat den kejsarliga jakten på Hunneberg 29 september 1893.

Finland åter

Men fransmännen lär inte ha protesterat. Däremot skrev i vart fall en rysk tidning upprört över denna krigiska sång och drog slutsatsen att vi drömde om att gå till attack mot Ryssland tillsammans med det militärt väl rustade Tyskland och försöka ta tillbaka det förlorade Finland. Åt det skratade man gott i Levene när man fick höra talas om det.

Att besöket var viktigt kan man också utläsa av att Ny Illustrerad Tidning sände en tecknare till Hunneberg för att föreviga när kejsare och kung mötte skogen konung. Hur jakten gick vet jag inte, men av teckningen att döma så föstes älgarna mot de skjutplatser där de förnämna gästerna höll till. Det bör inte ha varit alltför svårt att fälla några ståtliga djur och ta med hornen hem för att skryta med.

Kejsaren glömde inte hyllningen. I landsflykt i Holland efter kriget skall han ha talat om besöket med en svensk, och glatt sig så åt minnet att han sände flera dyrbart utsmyckade böcker med kejsarligt monogram som tack till Paul Nilsson.

Hans Menzing

Helt naturligt

Göm inte gamla kort!

Det blir allt vanligare att vi lägger in gamla kort i våra datorer eller någon databas. Det är bra. Men se till att det finns pärmar med kopior på korten och uppgifter om var bilden är tagen, vilka som finns med på bilden, vem som är fotograf och vem som äger bilden eller var originalet finns. Lägg inte in text på originalbilden. Ha pärmarna lätt tillgängliga för bygdens folk.

Funktionärer 2014-15

Förbundsordförande

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 541 96 Väring, tel 0500-44 11 05, mobil 0708-420453, e-post j-o.berglund@telia.com

Vice ordförande

Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås tel 0322-67 23 10, e-post svenake.mokander@gmail.com

Sekreterare

Monika Moberg, Norra Bergvägen 16 B, 541 32 Skövde, Mobil 0706-425670, e-post monika.moberg@blackhornet.se

Kassör

Lena Gustafsson, Fötene, Östergården, 447 91 Vårgrårda, tel 0322-62 71 81, mobil 0705-326424, e-post lena@sodraharene.se

Övriga ledamöter

Ingrid Zackrisson, Västergården Kullavägen 59, 519 95 Tostared, tel 0320-620 15, e-post ingrid.zackrisson@tele2.se

Berit Stockvik-Lundin, Vänersnäs, Furunäs, 468 90 Vargön, tel 0521-22 22 76, mobil 070-3500052

Monica Nyvaller, Vreta, Fixagården 2, 524 32 Herrljunga, tel 070-2689264, e-post monica.nyvaller@telia.com

Harald Gradén, Tjädervägen 62, 542 41 Mariestad tel 0501-35333, mobil 070-5618562, e-post hegraden@tele2.se

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp, tel 0320- 820 36, mobil 0706-206666, e-post birgit.istorp@telia.com

Carl-Johan Henriksson, Bangårdsgatan 11, 523 37 Ulricehamn, tel 0321-13789, mobil 070-4770797

Gerhard Andersson, Skogsråets väg 20 D, 446 34 Älvängen, tel 0303-337251, mobil 070-9317315, e-post gerhardandersson35@gmail.com

Margaretha Persson, Törnrosvägen 17, 435 31 Mölnlycke, tel 031-884790, margarethapersson@tele2.se margaretha.persson@boras.se

Suppleanter

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro, tel 0512-531 50, mobil 0703-281333, e-post frammestad@tagebrolin.se

Lars-Erik Kullenwall, Gudhem Kullen 3, 521 94 Falköping, tel 0515-72 01 56, mobil 0705-318547, e-post larserik.kullenwall@gmail.com

Björn Andersson, Rönnbärsvägen 27, 541 76 Väring,

tel 0500-44 04 75, mobil 0708-239635, e-post bjorna.andersson@telia.com

Bengt-Göran Ferm, Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö tel 0392-13315, mobil 070-2675975, e-post bengt.ferm@habokommun.se

Jan-Henry Svensson, Södra vägen 4, 523 94 Tvärred tel 0321-50035, mobil 070-2085327, e-post janhenry.svensson@vgregion.se

Hedersledamöter

Berit Hange-Persson, Trädgårdsg 4, 533 72 Lundsbrunn

Karl-Eric Svensson, Hasslerör, Fredslund, 542 92 Mariestad

Aina Lindborg, Bjurbäck, Källebacken, 565 92 Mullsjö

Bengt Lindborg, Bjurbäck, Källebacken, 565 92 Mullsjö

Revisorer

Einar Smith, N Ringgatan 43, 441 31 Alingsås, tel 0322-169 70

Anders Holmqvist, Korsgatan 23, 535 30 Kvänum, tel 0512-926 69, 0703-192669

Revisorssuppleanter

Torvald Åberg, Kållands-Åsaka, Tomten, 531 96 Lidköping, tel 0510-53 23 13

Marianne Svensson, Bergstena Skattegården 2, 441 92 Alingsås, tel 0322-63 50 07

Valberedning

Mona Lorentzson, sammankallande, Wallströmsliden 6, 463 71 Lödöse, tel 0520-66 02 74, e-post mona.lorentzson@gmail.com

Gerd Eriksson, Anisgatan 12, 511 41 Kinna, tel 0320-102 90, e-post planeter99@hotmail.com

Göran Efraimsson, Knätte Skattegården, 523 91 Ulricehamn, tel 0321-420 52, mobil 070-820 63 05, e-post goran@efraimsson.se

Kommittéer med mera

Ceremonimästare

Björn Andersson

Försäkringsombud

Tage Brolin, sammankallande,
Berit Stockvik Lundin

GEO-park

Lars-Erik Kullenwall, sammankallande,

Mona Lorentzson Jan-Olof Berglund

Hugo Isaksson, Box 2067, 523 02 Timmele

Hemsidan redaktörer

Jan-Olof Berglund
Monica Nyvaller

Medlemsutveckling

Jan-Olof Berglund
Tage Brolin
Lars-Erik Kullenwall

Pressansvarig

Monika Moberg

Presskontaktman till SHF

Jan-Olof Berglund

Samverkan närstående föreningar/organisationer

Sven-Åke Mökander, sammankallande

Jan-Olof Berglund

Hans Menzing

Monica Nyvaller

Skaraborgs Föreningsarkiv

Hans Menzing

Studie- och ungdomskommittén

Ingrid Zackrisson, sammankallande

Lena Johnsson, Kulla Lillegård 2, 519 91 Istorp,
tel 0320-871 28, e-post lenaanngerd@hotmail.com

Lena Gustafsson

Christer Wennerberg, Studieförbundet Vuxenskolas
representant: , SV Västra Götaland, Junog 3,
451 42 Uddevalla, tel 0522-65 33 33, mobil 0708-
553033, e-post christer.wennerberg@sv.se

Ulrika M Eriksson, adjungerad Västergötlands Mu-
seum, tel 0511-260 02

Tengelandsstiftelsen

Mona Lorentzson, sammankallande

Sven-Åke Mökander

Repr från Tengelandsfamiljen

Utmärkelser

Lars-Erik Kullenwall

Björn Andersson

Bengt-Göran Ferm

Gerhard Andersson

Väddåkrastiftelsen

Hugo Isaksson

Inga-Lill Lundberg, Bokvägen 3, 514 44 Länghem

Västergötlands Fornminnesförening

Jan-Olof Berglund

Sven-Åke Mökander

Västgötabygden ansvarig utgivare

Hans Menzing

Västgötabygdens redaktionskommitté

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5,
515 35 Fristad, tel 033-261921,

e-post birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda, Ekehagen, 447 93 Vår-
gård, tel 0322-661026, e-post vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, Marumstorget 1, 532 32 Skara,

tel 0511-126 43 e-post hans.menzing@telia.com

Jan-Olof Berglund

Tage Brolin

Birgit Carlsson

Anna Faxgård, Slätthult, 510 22 Hyssna,
tel 0320-397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0303-749878, e-post bo.bjorklund@risveden.com

Monika Moberg

Curt Magnusson, Aspholmsvägen 32, 441 35 Alingsås
tel 0322-173 77, mobil 070-965 00 86,

e-post curt.m@spray.se

Årets Hembygdsbok

Ann-Britt Boman

Jan-Henry Svensson

Årets Hembygdsförening

Monica Nyvaller, sammankallande

Sven-Åke Mökander

En repr från årets hbf

Älvsborgs Föreningsarkiv

Sven-Åke Mökander

Västergötlands Hembygdsförbunds kansli

Box 15, 534 21 Vara, Besöksadress: Badhusgatan 13,
Vara, tel 0512-105 50, e-post:

vasterg.hembygdsf@telia.com, bankgiro: 378-5383.

Eva Mann träffas på kansliet som regel varje helgfri
torsdag, bostadstelefon 0511-37 03 30, mobil 070-
3136560

Sôcker i tanken

Undra um pajka nu för tia bevakar tösera i sockna så dä inte kommer nôka utbölinga å snor dum. Men dä ä la inte så lätt nu när friara åker bil. Men en kan ju hetta på knep. I mi hemsocken språka dum um hur dä geck för en skinnknutte sum skjussat hem ena tös. När han sulle kicka i gång motorcykel starta inte motorn. Han feck le motorcykel hem. När han feck hjälp mä å kolla bensin upptäckte di att dä va sôcker i tanken. Dä va la nôken rival sum hatt nôka sôckerbeta i flika å kom på att di kunne bli te nôtta.

Håkansson

Karl-Erik Andersson

Risvedens talesman

Mailadressen till mitt intervjuobjekt är keask@telia.com och visst speglar "keask" vem jag suttit och språkat med i halvannan timma. Karl-Erik Andersson, skogens konung, passar alldeles utmärkt in på den 85-årige alingsåsaren. Han säger det med glimten i ögat och just det pillemariska leendet är kännetecknande för honom.

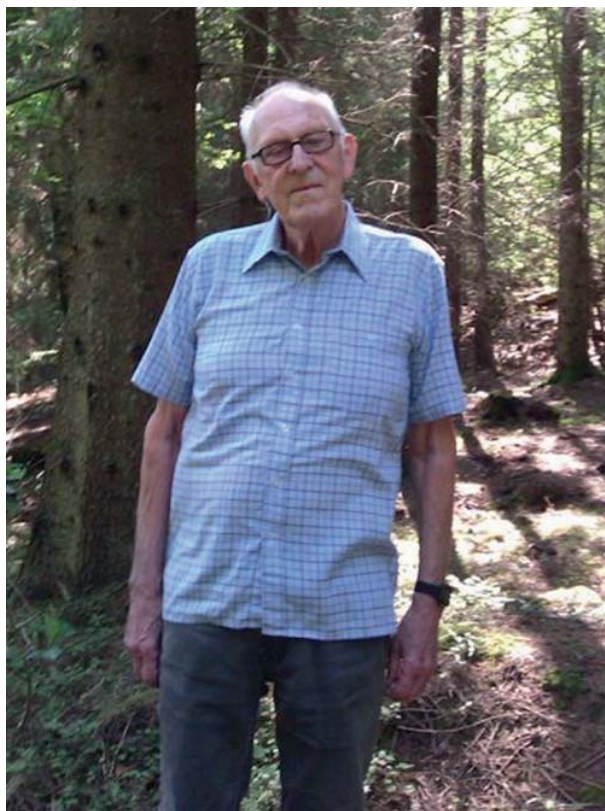
Denne skogskarlar föddes strax före midsommar 1929 i byn Ryk i Skepplanda socken i västra kanten av Risveden och växte upp i granskogsdunklet, som han själv uttrycker det. Pappan var åttingsbonde och ale-snickare, titlar jag skall förklara längre fram. Liksom för de flesta andra barn på landsbygden blev det sex år i skolan och sedan var Karl-Erik fullärd.

- Läraren hette Karl Nilsson och kallades "Haråsekarl" efter platsen i Bohuslän han kom ifrån, berättar Karl-Erik. Han var en verklig skogsromantiker. Han tog ibland ut oss på små skogsutflykter för att vi skulle lära känna hembygdens fornminnen.

Började som springpojke

Sitt allra första jobb fick Karl-Erik på ett bageri i Älvängen där han var springpojke på förmiddagarna och fick skrapa bakplåtarna på eftermiddagarna. Ett vanligt förstajobb på 40-talet. Därefter handlade det mest, eller nästan uteslutande om arbete i skogen och med det skogen gav. Karl-Erik jobbade som kolare ett tag, inte i en mila utan vid en kolugn där det tillverkades gengaskol till allehanda fordon under andra världskriget.

- Det var lätt att få jobb på den tiden, säger Karl-Erik. Mitt nästa jobb var hos en virkeshandlare som hette Stefan Norrman. Han var platschef för ett företag som var ägt av Henry Wallenberg i Stockholm. Jag fick en

Skogens konung. Karl-Erik Andersson

Två Profiler

liten röd jeep och fick i uppdrag att åka runt i Vänerhamnarna och mäta in den framkörda massaveden som Stefan hade köpt in, ibland per telefon. Jag skulle också välja ut den massaved jag ansåg skulle duga att kapa upp till props, gruvstöttor som skulle exporteras till Finland. Propsen var betydligt mera välbetald än massaveden, men fordringarna på raket och kvalitet var större än på massaveden.

Vad företaget hette minns inte Karl-Erik, men Norrman kallade det Kvist och Knölar. Norrman var en stor skämtare och originell person. Originella personer fanns det ganska gott om där Karl-Erik växte upp. En kallades "Hårfager" eftersom han låtit både hår och skägg växa vilt under många år och man såg knappt mer än ögonen i ansiktet på honom. En gång utbröt en skogsbrand i

närheten av Lilla Skogasjön där Hårfager bodde. Länsman kom ut eftersom Hårfager misstänktes för att ha anlagt branden. Det visade sig senare att det var några som fiskat i sjön som var de skyldiga. Hårfager tyckte det var bra att det brunnit och förklarade för länsman: "När de ändå skulle bränna kunde de la inte passeliare bli än här. Nu blir här både bryngebär och kröser te de fattiga fölket å gräs te di maggre kora". Han hade sina värderingar kvar från förr då skogsbetet och bären var värdefullare än skogens träd. (bryngebär=hallon, kröser=lingon)

Det var skogen som gällde

Att det var skogen Karl-Erik ville jobba med hade han bestämt tidigt. Men för att komma in på statens skogsskola och kolarskola krävdes det minst två års praktik på alla inom skogsbruket förekommande arbeten. Karl-Eriks praktiktid blev hela tio år. Den mesta praktikti-

Ämbetsstecken. Karl-Erik i brandmössan..

den tillbringades på de båda godsena Lived och Östad samt på ett par kronoparker och länsallmänningar. Förutom praktik fanns det krav på att en sökande inte fick ha "extrem anomali, höggradig kontrastkänslighet och dåligt färgseende." Därtill skulle man tillhöra besiktningsgrupp 1 eller 2 inom armén. Helst borde man också ha realskolans kunskaper i svenska, matematik och biologi, som jag lyckligtvis läst in per korrespondens. Man fick alltså inte avvika från gängse och normala normer, vad det nu innebar. Karl-Erik skrattar när han berättar om de här kraven.

Efter ett tag kom en kallelse till inträdesprov på Skärals turisthotell i Skåne. Bland cirka 300 sökande skulle ett 80-tal tas ut till landets fyra skogsskolor. Efter ett tag kom det så efterlängtade meddelandet: "Ni har antagits som elev vid Kolleberga skogsskola och har att inställa eder därstädes nedanstående dag och tid. Vid inställelsen skall medföras nödiga gång- och arbetskläder samt hagelgevär om sådant finnes"

Kolarskolan låg i Västmanland och kurslängden var fyra månader. Kolleberga skogsskola var en bland Sveriges äldsta och mest välmeriterade skogsskolor.

Några av lärarna på skolan minns Karl-Erik särskilt väl. En var dansk och specialist på bokskogsskötsel. Han gick omkring, klädd som en luffare och med en kedja av vildsvinständer hängande runt halsen. Rektor var Per Sköld, jägmästare och son till Sveriges gamle jordbruksminister, Per Edvin Sköld. Undervisningen var både teoretisk och praktisk och omfattade främst skogsskötsel, skogs- och fältmätning med mera. Ibland fick vi spela upp små tablåer hur man skulle gå till väga för att övertyga en motsträvig skogsägare att han måste och var skyldig att plantera efter en avverkning.

Eleverna var 20 till antalet och som praktiska uppgifter ingick bland annat att kartlägga skogarna på några av de stora godsena som fanns i Skåne. Bra för godsägarna som fick detta arbete utfört utan kostnader. Efter fyra månader på kolarskolan i Västmanland och

avslutade studier vid skogsskolan sökte Karl-Erik tjänsten som kronojägare vid kronoparken på Öland, fick det jobbet, men hoppade av innan han hunnit börja. Istället tog han en tjänst som biträdande länskogvaktare på Trollhättans distrikt och där blev han sedan kvar i 20 år. När gräfsnäsdistriktet, som sedan kom att omfatta Ale, Alingsås och Lerums kommuner, blev ledigt 1978, sökte och fick han tjänsten där som distriktsföreståndare. Där blev han kvar i 15 år fram till pensioneringen 1992.

Risveden är skötebarnet

- Jag hade nära till Risveden, som är mitt skötebarn och som inte fått den uppmärksamhet det förtjänat, tycker Karl-Erik. Det var både på gott och ont att jobba i trakter där man kände många människor. Våra arbetsuppgifter bestod av rådgivning, bidragsgivning och lagövervakning och visst kunde det vara känsligt när man kom på någon bekant med någon överträdelse. Men det löste sig oftast beroende på hur man uppträdde.

Karl-Eriks titel var skogsvårdskonsulent, men han kallade sig hellre skogvaktare. Han fick ärva en uniform efter skogvaktare Anders All i Gräfsnäs, men den blev hängande på distriktskontoret i Alingsås, numera i Göteborg. Uniformstvänet upphörde någon gång under 1920-talet.

Efter pensioneringen började ett nytt arbete, dock inte särskilt väl avlönat. Han läste allt han kom över om gamla härads- och kronoallmänningar och Risveden i synnerhet. 2001 gav han, tillsammans med Bo Björklund, ut den första boken, "Risveden, en västsvensk obygdshistoria del 1." Utan hjälp av kamraten Bo Björklund hade det nog inte blivit något utgivet, Karl-Erik kunde skriva och hade stora kunskaper om skog och Risvedens historia bakåt i tiden, men layout var inte hans starka sida och det var bland annat här kamraten kom in. Boken handlade om gamla arbetsmetoder i skogen och jordbruket samt om de människor som bodde i gårdar, torp och backstugor inne i "obygden". Den handlade också om västsvensk historia i ett trieriksperspektiv.

År 2006 kom del två och 2008 var det dags för del tre. Några fler böcker om Risveden blir det förmodligen inte även om Karl-Erik sedan några år ägnat sig åt ett projekt. Det fanns, åtminstone fram till andra världskrigets början, ett antal män som byggde fyrar ute på västkusten. Lotsverket var arbetsgivare och bas för gänget från Skepplanda var Anders Andersson, kallad "Relsbon" efter gården han kom ifrån. Karl-Erik har ett klart minne av att han som tioåring såg en del av de här fyrarybetarna. Några av dem bodde nära hans föräldrahem i Ryk.

- Men det börjar ta emot nu, säger Karl-Erik. Jag är 85 och det är för jobbigt att ge sig ut och jaga fakta som jag gjorde tidigare. Men visst måste man alltid ha något projekt på gång, säger han med ett lurigt leende. Så vem vet, det kanske kan bli en fjärde bok om Risveden och dess mystik.

*Curt Magnusson
Alingsås*

Fotnot: På 1500-talet var mantalet ett mått på gårdens avkastning och skatteförmåga, efter arealen korngill jord och annat utrymme med äng, skog och fiskevatten. Mantalet var också ett mått på gårdens förmåga att

kunna försörja en familj samt hur stor del gården hade i byns och häradets samfälligheter. På 1600-talet beskattades bönderna efter regeln, en bonde - ett mantal. Befolkningsökning ledde emellertid till upprepade hemmanklyvningar varvid mantalet delades i halva, fjärdedelar och åttodelar. Därav uppstod uttrycket fjärdings- och åttingsbönder.

Alesnickare var personer som var duktiga på att bygga hus, ofta i Göteborg, men även på andra platser. Begreppet alesnickare med varianter som albo och aleknott tros ha förekommit från medeltiden. De kom främst från Ale härad, men även folk från närliggande socknar som Långared betecknades som alesnickare.

Rasism och främlingsfientlighet måste mötas med lokalt engagemang

Jan Nordwall

Kampen mot främlingsfientlighet och organiserad rasism måste föras lokalt i Västra Götaland och länets kommuner. Folkkrörelserna har en nyckelroll för att öka den sociala sammanhållningen och måste därför öka sina ansträngningar att nå nya grupper, inte minst invandrare.

Regeringen ger ett viktigt erkännande av det ideella engagemanget i sin politik för det civila samhället, men politiken blir verkningslös om den inte motsvaras av politiska åtgärder lokalt och regionalt. Den senaste SOM-undersökningen pekar på att en betydande del av befolkningen står utanför det organiserade civilsamhället. Främlingsfientligheten och missnöjet med demokratin är också mer utbredd på landsbygden och mindre orter. Det tyder på att folkkrörelserna har tappat i inflytande.

Vi är övertygade om att strukturella förändringar inom offentliga verksamheter har försvårat för en naturlig samverkan med föreningslivet: Risker för att ungdomar i brist på demokratiska förebilder lockas in i gemenskaper med en antidemokratisk och rasistisk agenda ökar. En undersökning från stiftelsen Expo visar också att främlingsfientliga grupper blir allt mer välorganiserade.

Det offentliga stödet till föreningslivet och folkbildning har urholkats i många kommuner sedan i början av 1990-talet och de regionala skillnaderna ökar. Om folkkrörelserna försvagas är risken uppenbar att främlingsfientliga grupper får utrymme att projicera falska föreställningar om svensk identitet på kulturarvet.

Sveriges folkkrörelser kan och vill spela en nyckelroll i arbetet mot främlingsfientlighet. Även omvärlden ser gärna att vi arbetar aktivt mot rasism. En ny undersökning visar att sju av tio politiker ser hembygdsrörelsen som en resurs i integrationsarbetet.

För att förhindra att den organiserade rasismen och främlingsfientligheten vinner terräng måste folkkrörelserna flytta fram sina positioner som samhällsaktörer. Det lokala föreningslivet behöver ekonomiskt stöd för

att nå nya grupper, men mycket kan vinnas genom ökad samverkan mellan föreningslivet och samhällsinstitutioner så som skolor, ungdomsgårdar, flyktingmottagningar, arbetsförmedlingar, polis och socialtjänst.

Kampen för demokrati och mot främlingsfientlighet måste böttna i ett lokalt engagemang i Västra Götaland och hela Sverige. Vi uppmanar såväl våra tvåtusen föreningar som alla andra folkrörelser att bidra till det lokala demokratiseringsarbetet för att förhindra att

den organiserade rasismen vinner politiskt inflytande. Hembygdsrörelsen och andra folkrörelser har alla förutsättningar att vara turande för en positiv antirasism som möter människor med folkbildning, gemenskap och goda demokratiska förebilder. Då kan också folkrörelsearbetet förnyas.

*Jan Nordwall
generalsekreterare
Sveriges Hembygdsförbund*

Försommarmöte i Dammsjöås

I idyllen Dammsjöås, i de vackra omgivningarna högt över Maryds by utanför Alingsås, höll förbundsstyrelsen sitt styrelsemöte före sommaruppehållet, inbjudna av Sven-Åke Mökander, vice ordförande i VHF. I trädgården till det upprustade torpet Dammsjöås, bebott minst sedan början av 1800-talet och fram till slutet av 1980-talet, avhandlades frågor som höstmöten och verksamhetsplan för 2014–2015. Styrelsemedlemmar i Alingsås Hembygdsförening bjöd på frukt, smörgåsar och annat matnyttigt, vilket smakade gott ute i trädgården.

Allan Karlsson, som brukade torpet fram till sin död 1987, testamenterade Dammsjöås till Alingsås Hembygdsförening och Alingsås Friluftsklubb. Upprustningen av boningshuset, som saknar elektricitet och andra bekvämligheter, lillstuga, ladugård, jordkällare, uthus och 18 hektar skog, åkermark och mosse har pågått under flera år.

Men upprustningen hade inte kunnat göras utan ett stort engagemang från föreningsaktiva medlemmar, vars ideella arbete har gjort Dammsjöås till den vackra plats vi möts av idag.

Medel till upprustningen av framfartsvägen, mötes- och parkeringsplatser, stängsling för att hålla betesdjur som får, vandringsled med mera har bland annat erhållits genom EU-bidrag.

Sven-Åke Mökander berättade för förbundsstyrel-

Fikadags. Sven-Åke Mökander på väg ut för att njuta av fikar i trädgården.

sen om det Leaderprojekt, som ägs av Alingsås Hembygdsförening och som Sven-Åke är ledare för. Projektet handlar om att bevara ett levande natur- och kulturarv. Man vill öka tillgängligheten till torpet och ser fram emot utställningar och programdagar tillsammans med hembygdsföreningar, STF, trädgårdsförening, naturskyddsförening, friluftsklubb, Maryds missionsförsamling med flera aktörer.

Även Alingsås kommun och Hjälmareds folkhögskola är involverade i projektet.

Monika Moberg

Fyra höstmöten planeras!

Den preliminära planeringen för årets höstmöten är förlagda på följande platser: Bjurbäck 16/9, Tvärred 18/9, Skövde 22/9 och Västra Tunhem 24/9 samtliga med start 18.30.

Närmare besked och vägbeskrivning om platserna kommer att skickas ut till föreningarna med e-post alternativt med post för de föreningar som inte har meddelat e-postmottagare! Samma information kommer också att publiceras på hemsidan.

Innehållet under kvällen kommer att fokusera på föreningarnas roll i framtidens "civilsamhälle". Ett begrepp som sprids i alla möjliga sammanhang. Men, det är ingenting som hembygdsrörelsen behöver ängslas inför. Vi har varit, vi är och vi kommer att spela en betydande roll även i fortsättningen. Skillnaden framöver kommer i huvudsak vara att alla föreningar inom den ideella sektorn förväntas ta "sin" plats i framtidens samhälle. Men, det finns också plats för fortsatt dialog och diskussion med utbyte av tips, information mm. Väl mött!

Emanuella banbrytare för handikappade barn

Emanuella Carlbeck

Emanuella Carlbeck är säkert ett helt okänt namn för de flesta, och ändå bars det av en kvinna väl värd att minnas som en pionjär i arbetet för barn med särskilda behov.

Emanuella Ottiliana föddes 1829 som näst yngsta barn till kyrkoherde Johan Carlbeck i Närunga pastorat och hans hustru Gustava. Om fadern sägs, att han var rikt utrustad å såväl huvudets som hjärtats vägnar. Trots sin stora lärdom var han mycket ödmjuk och tillbakadragen. Modern beskrivs som god och glad, livlig och öppenhärtig.

Emanuella hade ärvt moderns glada sinnelag och fick många vänner. Hon var mycket begåvad och undervisades liksom sina syskon av guvernanter i hemmet. Hon tog också intryck av framstående personer, som gästade prästfamiljen, särskilt sedan denna 1843 flyttat till Berg nära Skövde.

Till prästgården sökte sig människor, som var i behov av hjälp och där mötte stor förståelse. Redan som barn följde Emanuella sin far på besök hos gamla och sjuka. En grupp man särskilt ömmade för var de förstånds-handikappade, de fattigaste bland de fattiga. Dessa blev

ofta illa bemötta av sin omgivning, och när Emanuella en gång blev vittne till detta lär hon full av harm ha utbrutit: Att ingen tar sig an honom. Om jag hade ett eget hem, skulle jag ta emot honom. Praktisk erfarenhet av att ta hand om utvecklingsstörda fick hon, då en 21 årig flicka inackorderades i prästgården. Flickan var mycket orolig, men Emanuella hade god hand med henne. En sommar då Emanuella var borta blev flickan åter mycket svårhanterlig och modern måste be Emanuella komma hem. Då Emanuella förebrädde flickan för hennes häftighet, svarade denna: Om jag hade fått komma till Emanuella, då jag var liten, hade jag aldrig blivit sådan. De orden glömde Emanuella aldrig.

Fann sin kallelse

Ända från barndomen var Emanuella varmt religiös. Själv säger hon dock, att hon nådde full trosvisshet först sommaren 1858 i Marstrand där hon kom i kontakt med C O Rosenius. I Berg undervisade hon söndagsskolbarnen och sade sig känna en dragning till all så kallad kärleksverksamhet.

En av Emanuellas systrar hade en utvecklingsstörd son och bad om hjälp. Återigen visade sig Emanuellas goda hand med psykiskt utvecklingsstörda. Den nio-åriga systersonen blev under mosterns vård lugn och lärde sig att reda sig själv och utföra enklare sysslor. Detta stärkte Emanuella i hennes tro, att hon nu funnit sin kallelse. Men hur skulle hon börja? Det fanns ju ingen sådan verksamhet i Sverige.

Systersonen hade varit inackorderad hos ett par äldre kvinnor vid en dövstumskola på Nya Varvet i Göteborg. Religionslärare där var bataljonspredikant Glasell, som själv hade ett hem vid Nya Varvet för dövstumma och några utvecklingsstörda. Av honom uppmantrades Emanuella att öppna ett hem för psykiskt utvecklingsstörda. Hon hyrde en treumslägenhet på Nya Varvet 1866 och de första eleverna var förutom systersonen tre andra utvecklingsstörda barn. Det var ett djärvt steg. Många hade sagt, att det var meningslöst att försöka fostra dessa barn. Att utan ekonomiska tillgångar starta var inte lätt, men Emanuella litade på Gud och till släktingars och vänners hjälp.

Flytt till Floby

Ansökningarna om plats ökade och Emanuella fann större lokaler på Kastholmen i Floby, där hennes svåger, Sanfrid Odhner, var komminister. I april 1867 flyttades verksamheten dit. Förutom att man där fick bättre

utrymmen hade man också tillgång till trädgård, om än förfallen. Krusbärsbuskar och äppelträden hade gett så lite under flera år att man planerade att hugga bort dem men Emanuella och hennes tjänare förenade sig i bön till Gud, att han skulle ge skörd. Och så skedde det, som många betraktade som ett under: både krusbärsbuskarna och äppelträden bar rik frukt.

Men även Kastholmen var för liten för en framtida utveckling så 1867 flyttade Emanuella med sina skyddslingar till ett femrumshus på Kultomtén i Skövde.

Genom pressens uppmärksamhet ökade ansökningarna. Som medarbetare hade en lärarinna anställts. Tidigare hade barnen mest sysslat med praktiskt arbete och lek. Nu skulle man också pröva på skolundervisning.

Inte heller vistelsen på Kultomtén blev långvarig. Redan i november flyttades hemmet till ett hus i Skövde med fjorton rum och elevantalet steg till ca tjugofem. Det medförde, att personalen måste utökas, och kostnaderna steg. Det gjorde glädjande nog också de frivilliga gåvorna, sedan bland annat Göteborgs Handels och Sjöfartstidning publicerat en artikel, i vilken verksamheten vid Skövdehemmet beskrevs i berömande ordalag.

År 1870 beviljade riksdagen ett årligt anslag på 2.500 kronor under tre år och detta lättade åtskilligt på de ekonomiska bekymren.

Johannesberg

Även om huset i Skövde var jämförelsevis rymligt var läget inte det bästa. Där saknades lantlig miljö för lekar, promenader och annat stärkande friluftsliv. Men Johannesberg utanför Mariestad var till salu och trots att Emanuella inte hade medel ens till första köpeskillingen, kunde köpet tack vare egendomsmäklarens förståelse ordnas. Köpesumman var 47 000 tusen kronor. Av de sammanlagt 140 tunnlanden måste Emanuella dock omgående sälja 60 för att klara finansieringen.

Den 18 mars 1875 kunde Emanuella tillsammans med personal och elever, inalles fyrtiosju personer, flytta in i de två flyglarna, som förutom ekonomibyggnader fanns på gården. I dessa skulle all verksamhet beredas plats. Sovsalarna med sina hopfällbara sängar blev på dagarna arbetsrum, där man även intog sina måltider. Skolundervisning, snickeri och korgmakeri krävde också sina utrymmen liksom expedition, kök, förråd med mera. Eleverna fick efter förmåga hjälpa till med arbeten i jordbruket, i kök och i tvättstuga. Ett bevis på att verksamheten vid Johannesbergshemmet vunnit förtroende var, att Skaraborgs läns landsting på hösten 1875 beviljade anslag på 1000 kronor årligen under fem år.

Nytt skolhem

Det stod snart klart att en nybyggnation krävdes för att

Gravsten. Landstingen i Skaraborgs och Älvsborgs län reste minnesstenen 1903.

verksamheten skulle kunna bedrivas tillfredställande. Tack vare stöd från landstinget, Carnegiefonden och privatpersoner kunde det nya skolhemmet invigas 1881 av biskop Anders Beckman. Byggnaden kunde rymma 70 barn, och vi förstår vilken glädje Emanuella, hennes medhjälpare och barnen kände.

Som ytterligare bevis på uppskattning erhöll Emanuella kort efter invigningen den statliga medaljen För medborgerlig förtjänst för sin banbrytande verksamhet inom vården av psykiskt utvecklingsstörda barn. Framgången och uppskattningen glädde, men det utökade arbetet förde också med sig större bekymmer, framför allt ekonomiska, inte minst på grund av att alla elever inte kunde betala för sig. På en årsinkomst på cirka 18 000 kronor skulle bland annat personal avlönas och närmare hundra munnar mättas.

Landstinget tar över

Emanuella insåg, att bästa lösningen vore, att landstinget övertog ansvaret. Detta skedde 1883 samtidigt som landstinget avskrev sin fordran på 25 000 och garanterade Emanuella rätt att sköta anstalten som hon själv önskade. Några år senare sökte Skaraborgs landsting samarbete med Älvsborgs, Värmlands och Göte-

borgs och Bohus län. Det var dock bara Älvsborg som blev delägare genom att betala 34 265 som användes till en ny skolbyggnad.

Emanuella var nu 64 år gammal men fortfarande initiativrik. I början av 1901 blev hon dock allvarligt sjuk, och samlade vänner och medarbetare en kväll för att ta avsked, men det var inte Guds vilja att taga mig bort från jorden denna gång, skriver hon. På eftersommaren blev hon dock sämre igen, och avled 10 september.

Fram till begravningsdagen stod kistan i tamburen, som smyckats till ett vackert gravkapell.

Den 15 september skedde jordfästningen i Mariestads domkyrka. Förutom de anhöriga ingick i sorgetaget landshövding Sjöcrona, landstingets ordförande, godsägare Wijk, borgmästare Brock i Mariestad, med-

arbetare och ett stort antal elever.

På Emanuellas födelsedag den 24 augusti 1903 reste Skaraborgs och Älvsborgs landsting en minnesvård med en porträttmedaljong i brons, modellerad av John Hedeus, Borås, och orden Banbrytare i Sverige för sinnesslöa barns vård. Vidare hänvisas till Matt. 25:40: Då skall Konungen svara och säga till dem: Vad helst I haven gjort mot en av dessa mina minsta bröder, det haven I gjort mot mig.

Text Sten Benjaminsson

Foto Åke Möller

Fornot.

Artikeln är en förkortad version av en artikel som Sten Benjaminsson hade med i Svälroras Fornminnesförnings årsskrift 1989.

Stenarna på Lundskullen markerar högtider

Rolf Otterberg tror att stenarna på Lundskullen är en fornnordisk kalender. När Rolf Otterberg av en tillfällighet svängde av E 20 för att se gravfältet Lundskullen i Södra Härene, strax norr om Vårgårda, såg han att det var mer än ett gravfält. - Jag har alltid haft lätt att upptäcka mönster och jag såg att stenarna inte var utplacerade på måfå, säger han.

Nyfikenheten var väckt och några år senare tog Rolf Otterberg på allvar itu med gåtan Lundskullen. Visst är han historieintresserad och medlem i Fornminnesföreningen i Göteborg. Men Lundskullen tog han sig an från ett naturvetenskapligt perspektiv som matematiker.

Fornnordisk kalender

Det har med åren blivit oräkneliga besök på platsen där han dokumenterat, mätt vinklar och gjort beräkningar. Ju längre han kommit i sin forskning desto mer övertygad är han om att Lundskulle är så mycket mer än ett gravfält. - Jag tror det är en komplett fornnordisk kalender där stenarna visar både sommar- och vintersolstånd, vår- och höstdagjämning samt kvartalsdagar och blotsdagar.

Om den teorin skulle stämma är upptäckten minst sagt sensationell.

- Jag skulle nästan vilja säga att stenarna på Lundskullen är världsunika men jag nöjer mig med att säga att det är något helt unikt för Sverige, säger Otterberg

Han är väl medveten att han som privatforskare och hobbyarkeolog sticker ut hakan när han ger offentlighet åt sin upptäckt.

- Detta är min hobby men jag gör det seriöst.

Hoppas på reaktion

Redan vid första besöket såg han ett mönster. När han

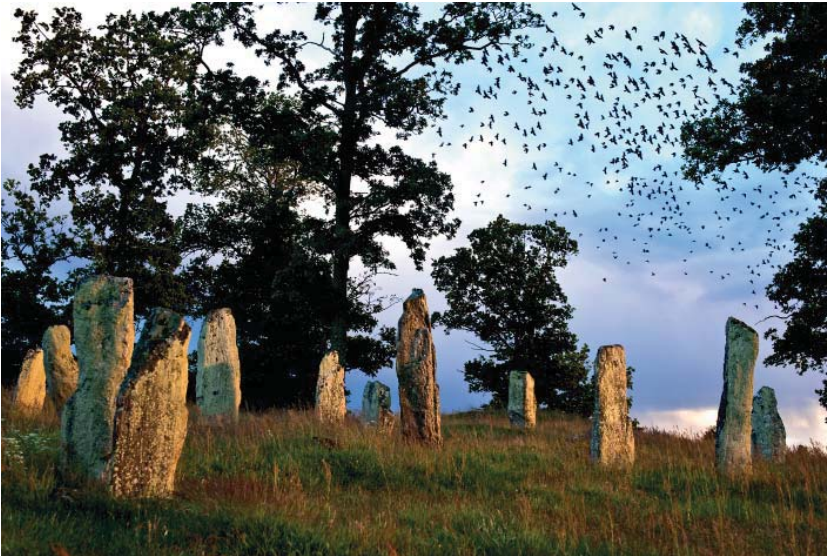

Privatforskare Rolf Otterberg. Stenarna i Lundskullen fångade redan vid första besöket hans intresse.

några år senare tog tag i gåtan med ett större allvar hade han köpt in en teodolit, ett precisionsinstrument med vilket man kan mäta vinklar och en laseravståndsmätare. Han började mäta upp vinklar och dokumentera hur skuggan från solen föll på de olika stenarna.

Varför den fornnordiska kalendern står där kan Rolf bara spekulera i.

- Jag tror inte att människorna var beroende av kalendern för att veta till exempel när det var dags för bloten.

Fornordisk kalender? Rolf Otterberg hävdar att att stenarna på Lundskullens gravfält inte är utplacerade av en slump. De visar med stor precision på den fornnordiska kalenderns tolv viktiga dagar.

Det handlar mer om ett skrytbygge där de velat visa vad de kunnat.

Det Rolf Otterberg mer än något annat önskar sig är någon form av respons från etablerade arkeologer och forskare. Hans förhoppning är att kunna väcka en debatt om upptäckten på Lundskullen.

solens bana.

- Det är fullt möjligt att många avfärdar mig som en tok men det kan jag i så fall leva med. För egen del sviktat han inte i övertygelsen om att det rör sig om en komplett fornnordisk kalender som i sin konstruktion väl kan hävda sig med de större och mer kända stenarna i Ale och Stonehenge.

- Stenarna visar med en enorm precision de viktigaste dagarna i den fornnordiska kalendern. Jag blir häpen bara jag tänker på det.

Än är han inte färdig med sitt arbete på Lundskullen. Men ju längre han kommer desto fastare blir han i sin övertygelse om att det är något unikt med stenarna på Lundskullen.

- De här stenarna står inte bara i rätt förhållande till varandra, utan dess toppar är också utformade så att de följer

*Stig Gustavsson
Alingsås Tidning*

Fotnot: Den som vill se mer av Otterbergs iakttagelser kan gå in på www.mystandingstones.se.

Ett äventyr för mycket

Det var ont om jobb i Göteborg i slutet av 1800-talet så tonårige Nils Harald gav sig ut i världen. Med en tysk fullriggare upplevde han äventyr på havet för att sedan hamna i Sydafrika. Där jobbade han i en guldgruva, grävde efter diamanter, jobbade på sjukhus och som världhusvärd.

Det kan Lars-Olof Lööf berätta i den årsskrift, Göteborg förr och nu, som våra västgötska vänner i Göteborgs Hembygdsförening ger ut. Uppgifterna finns i bevarade brev och slutet på äventyren berättar mamma Anna Brita Nyqvist när hon i ett brev till konsulatet i Johannesburg ber om sonens kvarlevor sedan han stupat i Skandinaviska kårens försvar av Schlozneck mot britterna den 11 december 1899.

I det här avsnittet bestod skandinaverna av 113 man, och de låg i positioner framför de egna linjerna där de överöstes av brittiska granater. Nästan hälften dog eller skadades svårt, av dem inte mindre än fem göteborgare. Detta blev kårens sista strid, men den lyckades uppehålla britterna så länge att slaget av boerna betraktades som en seger.

Oxdragen ambulans. Så här skall en ambulans ha sett ut under boerkriget.

Idag förknippar vi boerna med förtrycket av den ursprungliga befolkningen, men då var de mycket populära som fria män som stod upp mot brittiska imperiet. Ytterligare minst en göteborgare fanns på plats, en sjuksköterska på den oxdragna ambulansen som försökte hjälpa de sårade.

Säkert finns det många andra västgötar som upplevt spännande saker ute i världen, gärna trevligare händelser än krig. Hör gärna av er och berätta i tidningen.

Hans Menzing

Hänt på bögda...

Byavandring Lindås

Över 200 år. Stugan är byggd 1805.

Ljungsarps Hembygdsförening har haft byavandring i Lindås med cirka ett 30-tal deltagare. Vi samlades hos Hans Persson som hälsade oss välkomna. Han berättade att det fanns en gammal stuga som flyttades till Lövåsen 1947. Hans pappa Per var två år när familjen bosatte sig i Lindås.

Vi vandrade vidare i byn och gjorde stopp vid varje gård. Jörgen Eriksson visade deras gamla hus som är byggt 1805. Det är ett kulturminneshus, därför fick de bidrag för utvändigt renovering

Sista gården ägs av Eva och Jörgen Ekdal. Där berättade de om den stora renoveringen av bostadshuset som deras son Linus numera äger.

*Laila Andersson
Ljungsarp*

Våffelkväll i Lödöse

Tisdagen 17 juni ordnade Lödösetraktens Hembygdsförening, för elfte året i rad, våffelkväll med gräddning av våfflor över öppen eld vid Valla-Marias stuga. Drygt 100 personer deltog under kvällen och lyssnade till Makalösa spelmannslag som underhöll medan våfflorna gräddades. Kvällen inleddes med att ordföranden Sture Johansson hälsade alla välkomna och riktade ett stort tack till två av våra medlemmar som skänkt en flaggstång med tillhörande flagga till föreningen. På ett bord fanns flera pärmar med gamla fotografier att beskåda.

Västgötabygden 4:14

Uppskattat. Våfflorna bakades i gamla våffeljärn över öppen eld.

Många kände igen personer och hus från förr och detta var ett uppskattat inslag under kvällen. Efter kaffet var det dags för ytterligare musik och därpå följde dragning på lotterierna.

Vi vill på detta sätt tacka alla som kom till Valla-Marias stuga och såg till att det blev en trevlig kväll i det vackra vädret.

*Text Marianne Wikström
Foto Claes-Göran Wikström*

Rekordmånga firade midsommar i Brandstorp

Midsommarfirandet i Brandstorp inleddes med tipspromenad, underhållning av Inge Andersson och Fredrik Carlsson, kaffeservering och lottförsäljning innan det var dags för dansen runt den lövklädda stängen. Ledare och musiker var Peder Sveder från Tidaholm.

Inge Andersson sjöng visor till eget gitarrkomp och med Fredrik Carlsson vid keyboarden medan besökarna njöt av eftermiddagsfikat i hembygdsgårdens trädgård. Solen sken men det var lite kyligt i luften, det var dock inget som störde, alla verkade trivas med underhållningen. Många passade på att titta in i de gamla stugorna på området medan de väntade att dansen skulle börja.

Till dragspelets toner ledde Peder Sveder både ung som äldre i de sedvanliga danslekarna kring midsommarstängen. Det blev en stor ring med deltagare som dansade som små grodor och traskande rävar. Peder testade som avslutning sångkunskeperna på dansarna som då fick sitta ner i gröngräset vid stängen. En hel del kända visor ingick i testet som alla sjöng efter bästa

Midsommardansen. Sång och lekar runt midsommarstången leddes i år av trubaduren Peder Sveder.

förmåga. Dessa var jätteduktiga och fick mycket beröm av Peder varefter de fick sluta med en långdans genom området och köket och till sist avfyra ett par "raketer". Till sist delade Katarina Carlsson ut priserna till vinnarna av tipspromenaden, samt framförde ett varmt tack till alla besökare.

Midsommaraftonen avslutades med andakt i kyrkan.

*Eivor Edén
Brandstorp*

Min far Västgöta-Bengtsson

Margareta Söderström, Västgöta-Bengtssons dotter.

– Vet I va' ena bôsadöna ä?
Det här är ett citat som härstammar från Västgöta-

Bengtsson. Hans dotter, Margareta Söderström, besökte en försommarkväll Skövde hembygdsförening, som firar 90-årsjubileum 2014, och Skövde stadsmuseum för att berätta om sin kände far.

Det hördes många skratt under kvällen. Margareta är som sin far en mycket god berättare. Hon nämnde händelser ur hans liv, hans böcker och visade även filmsnuttar, bland annat från Västgöta-Bengtssons utnämning till filosofie hedersdoktor 1994. I Dialekt- och fornminnesarkivet i Uppsala finns för övrigt 300 magnetofonrullar och 650 grammofonskivor med Bengtssons ljudupptagningar.

Bôsadöna kan översättas med en kvinna som springer i gårdar och sprider skvaller.

*Monika Moberg
Skövde*

Gösslunda Hembygdsförenings utflykt.

Resenärerna samlade utanför ett av husen på Klockarbolet i Odensåker.

Årets sommarutflykt gick först till Binnebergs tingshus, där en guide mötte upp. Nästa mål var Odensåker, där lunch serverades på Logården, samt besök på deras museum och Klockarbolet.

Resan fortsatte till Lugnås kyrka. Hemresan gick över Kinnekulle med ett stopp på Utsikten.

*Text Margareta Folkesson
Foto Odd Sandberg*

vbn.red@tele2.se

är rätt e-postadress när Du skickar in text och bilder som Du vill ha med i Västgötabygden.

Kaffestugan på Sme-Ottos Björkås

Den nya kaffestugan på Sme-Ottos Björkås.

Under midsommarhelgen invigdes Gärdhems Hembygdsförenings nya kaffestuga på Sme-Ottos Björkås. Det var Carina Lorentzon, ordförande i Trollhättans Stads Kultur- och fritidsnämnd, som förrättade invigningen.

Det blev en högtidlig ceremoni som hade lockat 100-talet besökare till det sommarfagra Björkås. Alla bjöds på kaffe och tårta samt musikunderhållning av Durbälgarna från Lidköping.

Invigningen skedde genom avtäckning av en tavla med namn på dem som lagt ned mest ideellt arbete, på medfinansiärer och på dem som sponsrat med tjänster och maskiner.

När Gärdhems Hembygdsförening 2011 förvärvade torpet Björkås, med flera välbevarade byggnader från en svunnen tid, beslöts det att uppföra en byggnad för att kunna anordna fler aktiviteter.

Det krävdes vatten och avlopp, toaletter och ett kök. Att göra ingrepp i det befintliga bostadshuset från 1880-talet var uteslutet, det skulle bevaras intakt som ett museum. Därför fick det bli en ny byggnad, placerad så att den skulle störa den befintliga miljön så lite som möjligt.

På Björkås finns, förutom bostadshus med två rum och kök, ladugård, smedja, jordkällare med påstuga ovanpå och vedbod med utedass. Bostadshuset och smedjan med dess väl bevarade inventarier kan betraktas som museer.

Nu finns det även en kaffestuga. Efter ett par års arbete, det mesta utfört ideellt av föreningsmedlemmar, är den nya byggnaden klar att tas i bruk för den ökade programverksamheten. Här finns förutom ett kök och ett samlingsrum även toaletter och ett pannrum.

Invigningstalare, Carina Lorentzon, ordförande i Trollhättans Stads Kultur- och fritidsnämnd,

Under några sommarsöndagar är det öppet hus på Björkås och i augusti anordnas den traditionella hantverksdagen. Det senare är ett arrangemang som har över 30 år på nacken och som varje år brukar ha många besökare.

*Jan Gerd
Gärdhem*

I Hajstorp tänker man på barnen

I Hajstorp vid Göta kanal har Fredsbergs Hembygdsförening ett magasin där redskap och föremål från hästens tid har samlats. På första våning finns "Hantverkarna kring kanalen" de visar och säljer sina hantverk med våra slädar och tröskverk som inredning. På andra våning har föreningen med hjälp av EU-bidrag via Leader Norra Skaraborg och ideellt arbete iordningställt en permanent utställning om en bondefamiljs arbetsår. Utställningen är särskilt anpassad för barn med

Ung väverska. Tyra Henningsson prövar på att väva.

Modellbygge. I en av montarerna kan man se en kanalbåt.

avsikten att de skall tycka det är roligt och intressant att besöka en utställning om hur vi levde förr. Varje monter har korta informationstexter för vuxna samt texter särskilt anpassade för barn. Barnen får se en modell av en kanalbåt, man får prova på vävning och lägga in ett band med namn och årtal som blir till en ”barnens gästbok”. På tvättavdelningen kan man blåsa såpbubblor och i snickeriet tillverkas barkbåtar som sedan kan sjösättas i kanalen. I såmaskinen kan man lägga sädeskorn för att få se hur de kommer ner till jorden. Det finns en miniatyrhäst i trä att sitta på för de mindre barnen eftersom redskapen i utställningen vill förklara hästens epok. Bygdefotograf Erik Rud har tagit många bilder från arbetslivet, de har förstörats upp och på detta sätt har redskapen kunnat sättas in i sitt sammanhang. Utställningen kan hållas öppen och obemannad tack vare samarbetet med Hantverkarna d.v.s utställningen är öppen de tider på sommaren som hantverkarna håller öppet.

*Ulla Henningsson
Hajstorp*

Köpte hembygdsgård för en hundralapp

1852 togs den första skolan i bruk i Södra Härene, men blev snart för trång. 1868 byggdes det man kallade folkskolan. Som vanligt byggdes skolan granne med kyrkan. När skolan lades ner 1961 överläts byggnaden till Södra Härene församling för att användas som församlingshem. Men det är inte bara församlingen som använt lokalerna. Hembygdsföreningen har också använt lokalerna flitigt. När Häreneborna bjudit in till något större kalas har Härenegården ofta varit festlokalen.

Precis som i de flesta av Svenska Kyrkans pastorat har Vårgårda pastorat varit tvungna att göra sig av med en del fastigheter. Man tog kontakt med Södra Härene

Härenegården.

hembygdsförening och erbjöd dem att ta över fastigheten. För hembygdsföreningen var det inte en självklar affär. Man har funderat en hel del om vad det innebär att ha en stor fastighet.

Nu är det klart med affären. Den 7 juli skrevs köpekontraktet under. Priset var humant, en hundralapp. Algotstorps församling, där Södra Härene nu ingår, har i fortsättningen fri tillgång till Härenegården för kyrkaffe och dopkalas och när det är Vägkyrka.

*Text Leif Brunnegård
Foto Lena Gustafsson*

Hallar Du gillon med mask

Ett annat roligt ställe var kullen bakom huset. I den fanns vattenbrunnen. Där växte silverarv, rödfibblor, smultron och hallon. En gång plockade vi hallon och hittade mask i dem. Vi frågade vår mamma om det var farligt att äta hallonmask, men det var det inte, sa hon. Då la vi hallonen i en hög och maskarna i en annan och åt upp dem var för sig! Det var nog inte vad mamma tänkt sig

Christina Johansson

Fotnot. Utdrag ur en artikel i Svältornas Fornminnesförenings årsskrift 2014.

Rubriken är ett skämt av en farbror när han såg barn äta hallon.

Skölvene hembygdsstuga flyttades 1929

Skölvene Hembygdsförening bildades 1928 och man fick tidigt en längtan efter att ha en egen hembygdstuga där man kunde samla redskap, verktyg och andra föremål av kulturhistoriskt värde. De föremål som tidigare samlats in hade införlivats med samlingarna i De Sju Häradernas kulturhistoriska museum i Borås eller i hembygdsmuseet i Ornunga. Föreningen ville därför köpa en ryggåsstuga. Man hade två objekt. Men det första visade sig vara så förfallet att man inte kunde köpa detta. Det andra var en stuga som stod i Mosslanda, Östergården, ägare var Rickard Johansson. Han ville ha 75 kronor för stugan. Stugan var uppförd på 1700-talet, det var en mangårdsbyggnad med framkammarsstuga. Stugan var byggd med liggande ekplankor, prov har tagits och man kan se att träden börjat växa på 1300-talet.

För att kunna köpa in stugan lade man ut listor för att folk skulle kunna teckna sig för ett engångsbelopp med fem kronor (då blev man ständig medlem). På det viset fick man in 170 kronor, i övrigt hade man ju en årsavgift på en krona. Men det räckte inte och man var tvungen att ta ett lån på 200 kr av fanjunkare Alexander Henriksson.

Nu behövdes det även en tomt till stugan. Det fanns förslag om att flytta den närmare landsvägen till Ljung. Man hittade för detta ändamål ett bra område på prästgårdens ägor, mitt emot handelsboden i Skölvene. Arrendatorn av prästgårdens mark gick med på att hysa stugan på detta område. Enda kravet var att man med stängsel skulle skilja det från övrig mark. Stängseltråd och spik inköptes.

Bönder lovade att utföra körslor i samband med flytten av stugan och även skänka halm till taket och utföra annat arbete. Nu inköptes virke till stugan och golvbrädor, samt även ekvirke för att laga stugan där så behövdes. En snickare (känd från trakten) A. Teodor Kry anlätades för själva uppförandet av stugan. Murningsarbetet utfördes av Karl Gustafsson, Hudene också kallad Murare-Kalle.

Man köpte även in fönsterbågar. Arbetet med galler till fönstren och isättningen av dem utfördes av Rickard Johansson, Mosslanda.

Själva invigningen av stugan hölls den 10 augusti 1930 klockan 15.00. Då fick man dels lösa inträdesbiljett till festen, 25 öre om man inte bodde i socknen eller N:a Säm och en extra biljett för att få se inuti stugan. Till denna invigning kom de flesta av ortens invånare.

Ryggåsstugan. Den är från 1700-talet och stod tidigare på Mosslanda Östergården.

Till festen hade man inköpt flera tält, där man serverade kaffe, saft, läskedrycker och choklad med mera. Talare skötte själva invigningen, och vid festen sjöng även Skölvene-Källunga kören, man hade även annan musik.

Karl Andersson, Mosslanda skrev en dikt till denna händelse, här följer de två första av de nio verserna:

1 Att ta vård om allt det gamla
som oss möter i vår bygd
och att minnen därav samla
må vi hålla för en dygd
att få fram en bild omsider
gammaldags och primitiv
från vårt folk i forna tider
uti deras vardagsliv

2 Dröj vid deras enkla saga
som har haft sin tid ändock
mannen vid sin gamla slaga
kvinnan vid sin spinnerock
mannen med sin lie svänga
där det fanns något att få
kvinnan sedan efter hänga
att få till sig dessa strå

*Text Marianne Johansson
Skölvene
Foto Leif Brunnegård*

I emigranternas fotspår

Duvemåla. Här fick vi träffa äkta svensk-amerikaner.

Måndag den 23 juni startade vi vår resa, 16 deltagare samt en av våra reseledare, Crister Brunnegård, för att ta oss till Minnesota och där besöka svenskbygderna. Vår andre reseledare, Jerker Saxentorp, hade redan varit där ett par dagar för att ordna med praktiska detaljer och hyra bussar som skulle ta oss runt i bygderna. Efter flygresan över Atlanten landade vi i Minneapolis på tisdag eftermiddag. Nu var vi redo för att följa i emigranternas fotspår.

Vår första inkvartering var i Stillwater, där vi bland annat fick en guidad tur genom staden. Här fick vi se hur vissa hus stod kvar sen slutet på 1800-talet, en del ner slitna och en del väldigt pampiga. Träpatronerna, som kom hit och tjänade stora pengar på den orörda skogen kunde bygga sig väldigt pampiga bostäder och en del av dessa står fortfarande kvar. Taylor Falls, som blev vårt nästa stopp ligger i det stora området Chisago. Det var hit som Karl-Oskar och Kristina fick bege sig för att se om det hade kommit någon post från Sverige. Vi hann även med ett besök i den lilla staden Scandia, där vi besökte Gammelgården, en svensk hembygdsgård och där man bla. firar svensk midsommar varje år.

Duvemåla

Nästa dag tog vi oss in till St Paul, som är tvillingstad med Minneapolis och Minnesotas största städer. Här besökte vi bland annat St Paul Cathedral, rådhuset, historiecenter och även stadsbiblioteket där man kan söka efter eventuella släktingar som kan finnas.

Ett minnesvärt besök gjorde vi i Karl-Oskars nya Duvemåla. Det ligger strax utanför staden Lindstrom, och är en hembygdsgård, uppbyggd autentiskt av svensk-amerikaner som har möblerat denna precis som det var på Karl-Oskars tid. Här träffade vi äldre

Mötesplats. Svensk Amerikanska Institutet i Minneapolis är en mötesplats för svenskamerikaner.

svensk-amerikaner, bland annat John som var 94 år och kunde perfekt svenska. I Lindstrom står en staty av Karl-Oskar och Kristina. I Chisago city står en staty av Wilhelm Moberg.

Vilda Västern

Nästa dag gav vi oss ut på den stora prärien, det som tidigare var vilda västern. Här besökte vi "Lower sioux agency", idag ett reservat för indianer. Det var här det stora "Dakota war" bröt ut 1862 och blev början till slutet för amerikans indianer. Vid "Fort Ridgely" stod det stora slaget där mer än 300 vita dog.

Hos amishfolket

Detta var inte enbart en resa i emigranternas fotspår utan vi fick även möjlighet att besöka amishfolket. De är duktiga hantverkare och jordbrukare men lever som på 1800-talet. De lever ett mycket gammaldags liv och efter mycket stränga regler, bland annat får man inte använda el.

Ett par stora bondgårdar, köpcentra, bilcruising var annat vi hann att besöka.

På 11 dagar har vi åkt cirka 200 mil i våra bussar. Området vi har varit i är runt Mississippifloden och St Croixfloden i Minnesota. Båda floderna var väldigt översvämmade så därför fick resrutten ändras lite pga avstängda vägar. Genom vår resa har vi förstått vilka enorma umbäranden som mötte våra första emigranter som anlände hit. Flera lyckades dock efter mycket strävan, skicklighet och tur bygga upp en god framtid. Verkligen en resa där vi kände historiens vingslag hela tiden.

*Text Gudrun Svensson
Hol*

*Foto Gudrun Svensson
och Crister Brunnegård*

Läsvärt i korthet

Från sandbänk till dator. Skolans utveckling under 200 år i Lerums socken. Författare: Folke Kellhede. Utgivare: Lerums Bygdegille. 175 sidor med massor av fakta och bilder, men också personliga minnen av skolorna.

Göteborg förr och nu. Redaktion: LarsOlof Lööf, Marie Björk och Kjell Nelson. Utgivare: Göteborgs Hembygdsförbunds skriftserie XXXV -2014. 190 sidor om bl a Delsjön i människans tjänst, Peter III Ekman, en handelsman i tiden och Sophie Elkans liv genom breven.

Byn som försvann. Text: Lars Josefsson. Foto: Håkan Berg. Förlag: Eget, Magnusvägen 18, 433 62 Sävedalen. Cirka 220 sidor med ett myller av bilder som tillsammans med ömsinta texter skildrar hur byn Stjärnebo försvann.

Arkitekter & fasader. Göteborg 1850 – 1920. Text: Gunilla Linde Bjur. Foto: Krister Engström. Utgivare: Balkong förlag. Drygt 250 sidor i stort format med ett myller av härliga bilder. En bra genomgång av Göteborgs förvandling under viktiga år.

Med korna i vall. Signes dagbok 1920, 1921, 1922. Författare: Karin Johansson. Eget förlag: Citrongatan 8 C, 441 55 Alingsås. 152 sidor med många gamla bilder.

Haquin Spegel – en antologi. Redaktör: Johnny Hagberg. Utgivare: Skara stiftshistoriska sällskap, Gotlands kyrkohistoriska sällskap och Stiftshistoriska sällskapet i Linköpings stift. 215 sidor med många illustrationer. En faktarik skildring av en av Skaras mest betydande biskopar.

Viskafors som det var. Författare: Agneta Tjäder. Förlag: Tjäder & Tjäder, Ulricehamn. 132 sidor med massor av bilder från livet i Viskafors förr. Egna och andras minnesbilder av livet när allt kretsade kring Rydholmsholmsbolaget. Personligt och levande, men massor av fakta också om en bygd i förvandling.

Skara stiftshistoriska sällskap. Medlemsblad 2014:2. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bl a de svävande dopänglarna och Britt G Hallqvists frågor till en västgötapräst.

Mimers brunn. Arkeologi, etnologi och historia i Västra Götaland. Nummer 4 2014. Redaktör: Christina Ström. 52 sidor med massor av gammalt och nytt från regionen, bland annat ost i Skaraborg, ångaren Trafik i Hjo och film på Bjertorps slott.

Varnhemsbygden. Medlemsblad 2014 för hembygds-

föreningen Skarke-Varnhem och Norra Lundby sockengille. Redaktion: Alf Hansson, Carl-Gustaf Lundström, Eva Bozovic, Inga-Kajsa Christensson och Eva Knapasjö. 55 sidor om bland annat tändsticksfabriken i N Lundby, färgstarka konstnären Anette Magnusson och soldattorpet Stenslund som blev hembygds gård.

Ättlingen nummer 1 år 2014. Redaktör: Monika Moberg. Utgivare: Skövde Släktforskarförening. 16 sidor om bl a Livet i Tovatorp på 20- och 40-talen samt soldaten Jöns Henriksson Dahlund vid Konungens egen Grenadjärbataljon.

Hans Menzing

Pasjaser på färöiska

Bland aspiranterna till titeln Årets hembygdsbok i Sverige 2013 finns ett udda och spännande bidrag från Gotlands hembygdsförbund. Det är en skrift från Fårö med det udda namnet Um Fåre u fåreboar pa färöiska. Nåckla pasjaser um slikkt sum hände si förr ei teiden. Det är en bok på drygt 140 sidor med Gunilla Brogren, Aina Hjärne, Margareta Hultqvist, Sissi Jönsson, Gunvor Lindqvist och Sabine Sten som författare. Utgivare: Fårö Hembygdsförening.

Det handlar alltså om en bok som praktiskt taget helt skrivits på färöiska, en inte helt enkel dialekt, men genom ett pedagogiskt grepp blir boken begriplig även för en västgöte. Även om det kräver en del ansträngning och koll i den ordlista som finns över de svåraste orden.

Man får veta mycket om ön och människorna där berättat på deras eget mål, bland Fåröborna fanns rentav Ingmar Bergman. En rad bilder och illustrationer hjälper oss förstå.

Detta kanske kunde leda till en försiktig pånyttförelse för de västgötska dialekterna. För inte så länge sedan skaldade Jönn i Falköping (John Liedholm), Alex i Saleby (Edvin Svantesson) och andra på dialekt och blev trots det lästa av många. Idag är det få som vågar försöka, även om man kan hitta inslag både här i Västgötabygden och på vår hemsida av Håkansson, som har stora likheter med Leif Brunnegård. Att läsa dikter av Bosse i Pinnahemmet, eller som han egentligen heter, Bo Carlsson, i hans bok På Söffelöcket är också njutbart för en äkta västgöte.

Hela böcker som här är jobbigt att ta sig igenom, men visst borde hembygdsfolket på olika sätt slå vakt om dialekterna som annars snart kommer att dö ut.

Hans Menzing

Berättar Du om

Västgötabygden för andra hembygdsvänner?

Studiekommittén informerar

Studiekommittén består av:

Ingrid Zackrisson, Tostared 0320-62015
Lena Gustafsson, Vårgårda 0322-627181
Lena Johnsson, Istorp 0320-87128
Christer Wennerberg, Vuxenskolan 0708553033

Vi träffas fyra gånger per år för att planera vår verksamhet. Mail och telefonkontakter i gruppen mellan träffarna är ett måste för att det ska fungera.

Följande kurs är planerad:

Senare delen av september planeras en kurs om gamla torp och kulturväxter. Separat utskick kommer.

4 oktober Tema Skogen!

Plats: Rångedala bygdegård. Pris: 200 kronor
Föreläsningar av Tore Hagman, Inger Widjha och eventuellt Claes Ström är planerat. Utskick kommer .

25 oktober. Ingeborg Skaars kommer till Rydal. Temat är Hur tar vi hand om våra textilier. Mycket intressant och värdefull kunskap får vi av Ingeborg. Heldag på Rydals museum förmiddags- och eftermiddagskaffe och lunch serveras under dagen.

Bra att tänka på...

De flesta tror att man får ge upp tidigare aktiviteter när man blir gammal, men man kan också bli gammal av att ge upp sina tidigare aktiviteter.

Gunnel och Kjell Svärd, i häftet Tankekorn

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 44. Manusstopp den 10 september.

Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Våring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro, tel 0512/531 50, e-post:

frammestad@tagebrolin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Monika Moberg, Fältvägen 5 D, 541 77 Skövde.

tel 0500 - 42 52 50. 070-642 56 70,

e-post monika.moberg@blackhornet.se

Curt Magnusson, Aspholmsvägen 32, 441 35 Alingsås, tel 0322-173 77, 070-965 00 86,

e-post curt.m@spray.se.

Förbundsordförande: Jan-Olof Berglund.

Vice förbundsordförande: Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10,

e-post svenake.mokander@gmail.com

Förbundssekreterare: Monika Moberg

Förbundskassör: Lena Gustafsson, Fötene Östergården, 447 91 Vårgårda, tel 0322 - 62 71 81, 0705 - 32 64 24. e-post lena@sodraharene.se

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550. bost. 0511-37 03 30, Bankgiro 378-5383. Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

När Du vill skicka in text och bilder till Västgötabygden använd e-post vbn.red@tele2.se

Handgräsklippare. Bilden är tagen omkring 1940 i Ullene.

Norah 24. Klipparen till vänster blev ingen succé. Klipparen till höger känner vi igen lite bättre.

Robot. Även gräsmattan har fått sin robot,

Gräsklippning ett nöje eller ett tvång

Att ha en vacker gräsmatta är väl en dröm för de flesta villaägare nu för tiden. I början av 40-talet var det inte självklart att man hade en handgräsklippare. På de flesta ställen tog man fram lien när gräset började bli lite för långt. De första handgräsklipparna kom vid förra sekelskiftet.

Hade grannen skaffat sig en gräsklippare, då måste vi också ha en, var det nog många som resonerade och i slutet av 40-talet tror jag nog de flesta hade en handgräsklippare. Man kunde förse gräsklipparen med en uppsamlare, så man slapp kratta upp det efteråt, men det var ganska tungt. Man måste nog ha kraftigare muskler än gossen på bilden.

Motorgräsklippare

År 1918 förvärvade Husqvarna Vapenfabrik Norrahammars Bruk. Då fick man in handgräsklipparen i sortimentet.

Det dröjde ända fram till 1947 innan man gav sig på en motorgräsklippare. Den första modellen, som heter Norah 24, var mycket tung och klumpig, vilket medförde klagomål över att man fick spår i gräset. Klipparen försågs då med valsar, men det hjälpte föga. Denna motorvariant tillverkades i blott 40 exemplar, men utvecklingen gick vidare. Det kom nya fabrikat på marknaden och nya modeller. Handgräsklipparen var en cylinderklippare och det kom också motordrivna cylinderklippare. De var ofta försedda med uppsamlare.

Självgående

Nästa framsteg var den självgående klipparen, Egentligen skall man väl säga självdrivande. Nu behövde man inte skjuta klipparen framför sig, den drog själv. Motorerna blev kraftigare och klippbredden ökade. Det kom också batteridrivna klippare med laddningsbara batterier och även eldrivna med en lång sladd.

Åkgräsklipparen blev en uppskattade nyhet, speciellt för dem som har stora gräsytor att klippa.

Robotgräsklippare

Att slippa gå runt med sin klippare och se hur fin gräsmattan blir tycker en del är roligt och avkopplande. Andra tycker det är ett gissel. För den senare delen av villaägare är nog robotklipparen den bästa uppfinningen. Roboten ser till att gräsmattan alltid är perfekt. Men man går ju miste om motionen och måste ut på en motionsrunda.

Leif Brunnegård

Mellanbilden och källmaterial från Husqvarna Fabriksmuseum i Huskvarna.